ԿԻՒՐԻՆԻ ՅՈՒՇ

ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ

Բ. Տարի, թիւ 5–6, Օգոս.–Դեկտ. 1932 Aug.-Dec. Vol. II, No. 5-6

ՄԱՐԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԻՄԱԳԵԱՆ

(1864 — 1915)

ԿԻԽՐԻՆԻ ՁՈՒՇ

ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԱԶԳԱԴՐԱԿԱՆ

կը հրատարակուի առայժմ երեք անգամ տարեկան — Բաժնեգին Մէկ Տոլար

GURINI HOOSH
An Armenian Periodical
K. N. MAGARIAN, Editor
P. O. Box 28, Tremont Station, New York City, U. S. A.

Խմբագիր՝ Խ. Ն. ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Նամակ, Յօդուած, Բաժնեգին եւայլն ուղարկել Խմբագրութեան հասցէին.—

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Է Ջ
«ԿԻԽՐԻՆԻ ՁՈՒՇ»Ի ՎԱՐՉՈՒԹԵՆԷՆ *Ա. Մ. ԴՕՉՈՒՆԵԱՆ*	143
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ	147
ՆԵՐԴՈՂՔ	149
ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ	149
ԿԱՆՉԵՑԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ *Խ. Ն. Մ.*	150
ԽՈՐԷՆ ԵՊԻ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ *Վ. ԴԱՐԱԵԱՆ*	157
ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ԴԷՄՔԵՐ *ԴԻՄՍԷԴԻ*	158
ՈՄՆ ՄԱՏԹԼՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ *ՍՏԵՓԱՆ Ց. ԲԱՆԵԱՆ*	159
ՏԷՐ ԳԱՍՊԱՐ ՓԱՇԱ. ՉԱՏԻԿԵԱՆ *Մ. Բ.*	161
ԿՐՕՆԱԿԱՆ — ԿԱՆՉԵՑԱԿԱՆ (4 Մաս) *ՇՈՒՂՈՒԼՅԻ*	163
ՍԷՕՂ, ՍԷՕՂ... *ՎԱՐԴԱՆ ԴԱՐԱԵԱՆ*	167
ԲԱՆԱՀԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ *ՕՐ. ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՃԱՄԿՈՉԵԱՆ*	168
«ԿԻԽՐԻՆԻ ՁՈՒՇ»Ի ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ *ՀԱՉԵՐ ԴԱՐԱՄԱՆԵԱՆ*	169
ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ *ՇՈՒՂՈՒԼՅԻ*	169
ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՃՇԴՈՒՄՆԵՐ *ԴՐԻԳՈՐ ՃԷՄՃԷՄԵԱՆ*	170
ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ	171
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ — ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ	172
ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ	175
ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ	176
ԸՆԴԱՆԵԿԱՆ	176
ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԱԾՆԵՐ	177
ԿԸ ՓՆՏՈՒՒԻ	177
ԲԱԺԱՆԵԳԻՆԻ ՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐ	178
ՍՏԱՑՈՒԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ	179

ԿԻՒՐԻՆԻ ՅՈՒՇ

ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ

Բ. Տարի, թիւ 5–6, Օգոս.–Դեկտ. 1932 Aug.-Dec. Vol. II, No. 5-6

ԹԵՐԹԻՍ ՎԱՐԶՈՒԹԵՆԷՆ

ԿԻՒՐԻՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ, ՄԵՐ ՊԱՇՏՕՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՊԱՐՏԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

°°°

Նախորդ թիւով վարչութեանս կողմէ հրատարակուած **ՉԵԿՈՑՅՈՎ** *մը տեղեկացուցած էինք Կիւրինի Հայր. Միութեան հետեւած ուղղութեանը չուրջ տեղի ունեցող քննադատութիւնները, ու մասնաւորապէս իւր կեդր. վարչութեան դէմ արդէն իսկ ցոյց տրուած հակակրութեանց աստիճանաբար զարգանալը պատճառ կարեւոր չրջանակներէ։*

Նկատի ունենալով մեր դիրքն ու հանդամանքը այսպիսի փոփոխ եւ հիմնական իմնդրոյ մը հանդէպ, պարտաւորուած ենք պատշաճութեանց համակերպիլ. ուստի որոչեցինք Հայր. Միութեան կեդր. վարչութեանը հետ մասնաւոր ու բացառիկ խորհրդակցութեան մը ձեռնարկել նպատակ ունենալով ընդհանուր հասկացողութեան դեռին մը պատրաստել նախ, իրենց կարծիքն ու տեսակէտները չօշափելէ վերջ։ Աւ այս բանակցութեան սկզբնական քայլերը առնուած ըլլալով արդիւնքը պիտի տեղեկացնենք ու ի պահանջել հարկին մանրամասնօրէն պիտի անդրադառնանք որոչ եղրակացութեան մը յանգելէ վերջ միայն։

Վարչութեանս կողմէ ըլլալիք թելադրութիւնները, եւ խնամքով ուսումնասիրուած պայմանադրեալ առաջարկներն Կիւրնոյ Հայր. Միութեան կեդր. վարչութեան՝ Մեր ընդհանուր չահերուն համապատասխանող եւ նպատակաւոր արագադրութիւն մը ստեղծելը հաւանական նկատելով հանդերձ, չահեկան կը համարենք նաեւ անդրադառնալ տարակարծութեանց չարժառիթը եղող ղեկաւար պատճառներուն մասին, մեր հայրենակիցները լուսաբանելու եւ որոչ դադափար մը կազմել տալու դիտաւորութեամբ։

Նախ, Հայր. Միութեան ուղեցոյցը եղող Ծրագիր – Կանոնագրի կարգ մը հիմնական մասերը ներկայ մեր ղրութեանը կամ տիրող արդի պայմաններուն երբէք չեն համապատասխաներ, հետու ըլլալով նաեւ մեր համայնքի պահանջներուն դոհացում տալու անհրաժեշտութենէն։

Հետեւաբար հիմնովին պէտք է բարեփոխել կայն կամ բոլորովին նոր Ծրագիր – Կանոնագիր մը պատրաստել։

Երկրորդ, նոյնքան եւ աւելի կարեւոր պարագան որուն մասին կ'արժէ քիչ մ'աւելի եւս ծանրանալ, կեդրոնական վարչութեան ցոյց տուած անգիտակցութիւնն է իր կոչումին հանդէպ։

Պօսթոնի մէջ կազմուելու առվորութիւնը տեսակ մը օրէնքի կարգ անցած, կամ աւելի ճիշդը որոչ խմբակի մը յատուկ մենաշնորհը (monopolize) եղած այս վարչութիւնը որ աւելի քան ինքնավար խմբակցութեան մը՝ կամ Պօսթոն քաղաքի մեր հայրենակիցներուն որոչ մէկ չրջանակին յատուկ եղող ակումբի մը բնոյթը կը կրէ, անցեալին կազմուած Կիւրինի Ուսումնասիրաց Միութեան մը պէս մնացորդն ըլլալու տպաւորութիւնը կը թողու մեր վրայ, բոլորովին զուրկ ըլլալով համայնքի մը ընդհանուր ներկայացուցչութեան պատասխանատու մարմնի մը հանգամանքէն։

Անշուշտ մեղադրելի չէ եւ չպիտի ուղէինք խստապահանջ ըլլալ որ կրթական հասարակ միութեան մը պաշտօնին նուիրուած անձեր որոնք սահմանափակ գործ մը վարելու հասունութիւնն ունին միայն, հանրային ասպարէզի մէջ յատուկ եղած հմտութիւնը ցոյց տան մեզ, սակայն եւ այնպէս կարելի չէ ներել որ մեր համայնքի շահերը յաւակնութեանց բաղդին ենթարկուին եւ կամ ասոր–անոր քմահաճոյքին խաղալիքը դառնան յաւիտեան:

Մենք դեռ աննկատ կը թողունք Ծրագիր – Կանոնագրի դէմ եղող հակասութիւնները:

Այդ վարչութիւնը իր հասարակ ըմբռնումի կարողութեանը սահմանէն դուրս գործեր կառավարելու ընդունակութիւնը չունի երբէք, զոր օրինակ իրենց դատողութեանը աստիճանին պատշաճեցուցած գործելակերպի մասնայատուկ տարազ մը (formula) որդեգրած են ու երբէք տրամադրութիւն ցոյց չեն տար իրենց համոզումէն քայլ մ՝իսկ շեղելու: Յաճախ ինքզինքնին՝ եւ իրենց գործունէութիւնը մեզ ցոյց տալու եռանդէն խանդավառուած պարբերաբար պաշտօնական անիմաստ յայտարարութիւններ ընելով՝ եւ կամ աննպատակ եւ բնոյթը անծանօթ եղող ժողովներ սարքելով կազմակերպուելու պատրանքին կ՝ենթարկեն մեզ:

Այսպէս տարիներէ ի վեր տեղի ունեցող եւ մանաւանդ այս վերջերս յաճախակի կրկնուած խեղկատակութեանց մանրամասնութիւններովը առայժմ անդրադառնալու հարկ չենք տեսներ վստահ ըլլալով որ այս կացութիւնը իւր դարմանումի շրջանին հասած է ալ, ուստի առայժմ կը բաւականանք այսքանով:

Այս կարգի թերութիւններու հանդիսատես եղող մեր համայնքը դլխաւորաբար երկու կերպով կը տուժէ, նախ՝ կազմակերպուելու եռանդը եւ պարտականութեան հանդէպ իւր գիտակցութիւնը կորսնցունելով, երկրորդ՝ այդ գիտակցութեամբը նախանձախնդիր հայրենակիցներու նոր ուղղութեամբ գործունէութեան ձեռնարկելու կ՝առաջնորդէ. որուն հետեւանքը կ՝ըլլայ մեր արդէն իսկ սակաւաթիւ եղող զաղութն հատուածներու բաժնուելու դժբաղդութիւնը:

ՆՈՐ ԿԻՒՐԻՆԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ մեր այս տեսակէտը կը հաստատէ: Կարգ մը ծանօթ ու սրտցաւ հայրենակիցներ չի կարենալով հաշտուիլ տարիներէ ի վեր հայրենակցական շարքերու մէջ տիրող անկարգութեանց եւ ապօրինութեանց, կ՝որոշեն տարբեր գետնի մը վրայ, բոլորովին նոր ուղղութեամբ նոր միութիւն մը հիմնել, եւ մեր համայնքը այդ ուղղութեամբ կազմակերպել. այսպիսի բաժանում մը մեր սկզբունքին համաձայն չըլլալով հանդերձ իւր ներկայութեամբը բարերար դեր մը կատարեց սակայն: Մեր Կեդրոնի Վարիչները կանխելով յառաջիկային ծագելիք անախորժ հաւանականութիւնները, սթափեցուց զիրենք եւ դործունէութեան մղել պարտաւորեց, նոյն իսկ կ՝երեւի թէ քիչ մ՝ալ շուարեցուց, որովհետեւ սովորաբար մեզ ծանօթ տարօրինականութիւններէն ալ աւելի նոր ծիծաղելի արարքներ մեզ ցոյց տալ սկսան: Արդարեւ մեր այս հայրենակիցները ջերմապէս կը շնորհաւորենք առա՛նց յաջողութիւն մաղթելու սակայն. որովհետեւ որքան ալ բարի ըլլան իրենց զգացումները եւ նպատակները՝ անջատման ռեւէ ձեռնարկ մեր շահերուն համապատասխան չենք նկատեր, մենք պիտի պարտաւորուէինք մեր բոլոր միջոցներովը քաջալերել զիրենք ու վստահաբար շատ համակրելի ժողովրդականութիւն մը պիտի վայելէին այն ատեն միայն երբ փոխանակ նոր միութիւն մը ստեղծելու՝ արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող Հայր. Միութիւնը հիմնովին վերակազմելու ջանքին նուիրուած ըլլային:

* * *

Հայրենակիցնե՛ր,

Ահաւասիկ մեր այսօրուան աննախանձելի դրութիւնը պարտաւորուած ենք ձեզ ներկայացնել ու ձեր դատաստանին ենթարկել:

Ուրեմն կը հրաւիրենք ձեզ որպէս զի բոլորս հաւաքաբար դարմանենք այս կա–

գութիւնը: Մեր այս մտմտուքը այդ ծառայութեանը նուիրուած ըլլալով անվեհերաբար պահօրէն եւ առանց խորութեան ապամոնդրած ենք գայն մեր հայրենակիցներուն ընելու համար իրենց վճռական խօսքը այդ մասին: Թերթիս վարչութիւնը նաեւ մասնաւոր թղթակցութեամբ հրաւէր պիտի ուղղէ բոլոր գաղութներու կարող եւ կազմակերպելու ընդունակութիւն ունեցող հայրենակիցներու որպէս զի թէ՛ աջակցին այս չարժումին եւ թէ՛ առաջնորդեն իրենց պաղուքիր:

Մեր առաջին պարտականութիւնը պիտի ըլլայ նախ մեր Հայրենակցական Միութիւնը ՏԻՊԱՐ կազմակերպութեան մը վերածել ձեռնահաս ու կարող ձեռքերու յանձնելով գայն, ու մեր այս թերթը այդ Միութեան վարչութեանը ապամոգրել մասնաւոր յանձնախումբի մը հսկողութեանը ներքեւ:

Անցեալի քաղցր յիշատակները քրքրելով՝ մեր առանցական դեղերիկ սովորութիւնները նկարագրելով մեր երեւակայութիւնը վառ պահել ու բաւականանալ չէ մեր նպատակը. մենք առակ չատ աւելի բարձր ու գերագոյն պարտականութիւն մը ունինք կատարելիք, «Կիւրինի Յուշ»ը մեր հայրենակիցներուն մէջ այդ խանդավառութիւնը պիտի ստեղծէ զգացնելու համար իրենց հայրենասիրական պարտաւորութիւնները ու հաւաքելու համար գիրենք գօրաւոր կազմակերպութեան մը՝ **ԿԻՒՐԻՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ** ներքեւ:

* * *

Այգային վերածնունդը գեղային համախմբումներով տեղի կ'ունենայ: Եթէ կը հաւատա՞ք թէ մենք կիւրինցիներս ալ այդ հաւաքականութեանը մէջ մեր որոշ բաժինն ու մեր դերը ունինք կատարելիք,

եթէ կը հաւատա՞ք թէ մենք ալ մեր ցեղային ինքնայատուկ առաւելութիւններով օժտուած տարբր մը ըլլալով կրնանք այդ հաւաքականութեանը ծառայիլ՝ եւ իբրեւ ունինք մեր մասնաւոր տեղը գրաւելու այդ պատմական հողին վրայ,

ու վերջապէս եթէ կը հաւատա՞ք թէ պիտի վերադառնաք այն ՆՐԿԻՐԸ՝ ուր կէ մեր նախահայրերը մեկնեցան դէպի օտար եւ անծանօթ հորիզոններու տակ նոր հայրենիք մը կարենալ ստեղծելու ժրբաղդ մտայնութեամբ ու սիրոյ քաղաքականութեամբ, ապա ուրեմն պէտք է կազմակերպունք, նախ կշռելու համար մեր ոյժերն ու ծանօթանալու համար մեր չափանիշին:

Մեր նախահայրերուն օտար երկինքի տակ ստեղծած այդ նոր հայրենիքը ԿԻՒՐԻՆԸ՝ մին էր Գաւառի մէջ գտնուող այն բոլոր վայրերէն ուրտեղ կիզրոնացած հայ գաղութներ գոյութիւն ունէին մեզմէն. այո՛ կիւրինցիին միտաւորը ապրելու գօրաւոր ընդունակութեանը ապացոյցը կուտան նաեւ իւր սիրելի փոքրիկ ցեղակիցներն եղող Մանճիլըզն ու Դարա-ուրը: Հակառակ միջավայրի տիրող աննպաստ պայմաններուն, հակառակ կիսավայրենի բազմազան ցեղերէ սեպհ չրջապատի մը ենթարկուած ըլլալուն՝ կիւրինցին իրեն յատուկ յամառ նկարագրի տոկունութեամբ կրցեր է ազատ՝ մանաւանդ հայ ապրիլ, կարենալով նոյնիսկ այդ լուռն հայերէնը՝ փոքրամասնութիւն կազմող իր հարեւանները ալ իւրացնել տալ, այսպէս գօրաւոր կամքի մը օրինակելի պերճախօս ապացոյցը տալով մեր այն չատ մը ապգակիցներուն որոնք դանդաղ վայրերու մէջ հաստատուած իրենց մայրենի բարբառը նոյն իսկ կորսնցնելու դատապարտուած էին:

Այս բոլորը կ'ապացուցանեն մեր ապրելու ընդունակութիւնը եւ մեր ցեղային առաւելութիւնները:

Մեր ապգակիցներէն ոմանք իրենց թրւի առաւելութենէն օգտուելով սկսած են վերաչինել արդէն իրենց աւանները, սակայն մենք կիւրինցիներս այդ ուղղութեամբ դեռ որոշ գործունէութիւն մը նոյն իսկ ցոյց տալ չենք սկսած. արդարեւ մեր պաղութիւնը մեծ թիւ մը չի ներկայացներ այսօր, մեր ճապտաբաղտեստի ինֆիլաբաւ վիճակին քերդումով նախապէս արտասահման գաղթելու զանգուածային հոսանիին ենթակայ եղած չլլալուն հա-

մար, այլ սակայն արդի պայմաններով ու մենք մեր միջոցներով կարող ենք այդ նը-պատակը իրականացնել երբ նախ կազմա-կերպենք մեր ոյժերն: Մեզ դրացի ազգա-կիցներ հաւանաբար անծանօթ մեր անց-եալին, կ՚առաջարկեն իրենց Աւանին մէջ մեզ թաղամաս յատկացնել. այդ կարգի առաջարկներու Կիւրինցիի մը յատուկ հը-պարտութեամբ կը ժպտինք միայն, զգա-ցնելո՛վ իրենց թէ Կիւրինցիք ոչ թէ թա-ղամաս այլ Քաղաք շինելու ճարտարապե-տական մէթոտներուն քաջածանօթ են՝ եւ այդ գիտութիւնը··· իրենց նախահայրե-րէն ի վաղուց անտի ժառանգած են արդէն:

Ուրեմն հայրենակիցնե՛ր, բնութեան պարգեւած այդ համբաւաւոր յամառու-թեան ոգին դեռ պահե՛նք մեր մէջ այնքան ատեն մինչեւ որ մեր քանդուած հայրենի բոյնը կարենանք վերաշինել:

* * *

Ցաւալի է որ մինչ այս մեր Հայրկց. Միութեան ղեկավարները այսքան տար-բական եւ անհրաժեշտ եղող գէթ երկու է-ջէ բաղկացած թերթիկ մը նոյն իսկ հրա-տարակելու ձանձրոյթն յանձն չեն կրցած առնել, նուիրուելու եւ նուիրելու հա-մար մեր հայրենակցական պարտակա-նութեանց. մինչ պարտաւորելով մեր ան-հատ հայրենակիցներու որ այդ ծուլու-թեան դարմանը իրենք ստանձնեն: Մեր այս թերթը կը պարտինք մեր յարդելի խմբագիր ու պատուական հայրենակից Տիար Խաչատուր Մակարեանի ժրաջան կամքին եւ բարոյական զոհաբերութեանց, որուն պէտքը տարիներ առաջ ինքը յզա-ցած եւ զգացնել տուած էր արդէն մեր պաշտօնական մարմնին: Այսօր մեծ գո-հունակութեամբ կը շնորհաւորենք զինքը գնահատելով իւր մատուցած ծառայու-թիւնը յօգուտ Մեր Ընդհ. Միութեան:

Առ այս կը կրկնենք դարձեալ թէ՝ «ԿԻԻՐԻՆԻ ՅՈՒՇ» նուիրուած է եւ պիտի նուիրուի այդ ծառայութիւնը մատուցա-նել մեզ. մեր նպատակը երբէ՛ք Կիւրնոյ կեանքէն անոյշ յիշատակներու պատմու-թիւններով օրօրել եւ քնաբերութեան են-թարկել չէ մեր հայրենակիցները. այդ-պէս ենթադրողներ եթէ կան չարաչար կը սխալին: Մեր ժողովուրդը օտար հորի-զոններու տակ արդէն իսկ կորստեան դա-տապարտուած ըլլալով՝ ոչ պէտք կը տես-նենք այդպիսի օրօրներ կարդալու եւ ոչ ալ մեր պայմաններն ու միջոցները կը ներ-են հանրութիւնը զուարճացնելու:

Մեր նպատակը շատ պարզ եւ բացա-յայտ է:

Մեր ցեղային աւանդութիւնները յի-շեցնելով ու մեր հայրենասիրական զգա-ցումները վառ պահել տալով մեր համայն-քը կազմակերպել. խնդիր չէ թէ երբ՝ ուշ կամ կանուխ այդ ՄԵԾ ՆՊԱՏԱԿԻՆ հաս-նելու՝ մեր իրական Հայրենիքը վերաշի-նելու եւ հոն կեդրոնանալու համար մի-այն:

Մենք ԿԻԻՐԻՆԸ պիտի ջանանք վեր-ստեղծել՝ հոգ չէ թէ ան զրկուած ըլլայ իւր Ակերէն ու Ծովերէն, բաւ է որ մեր Հայրենի Հոգին վրայ կառուցած ըլլանք զայն:

Այն պատմական օրը որ մեր վե-րածնութեան թուականը պիտի սկսի, այն բազդաւոր հայրենակիցները որոնք իրենց ձեռքերով ՆՈՐ ԿԻԻՐԻՆԻ առաջին շէնքին անկիւնաքարը պիտի զետեղեն՝ պատմու-թեան մէջ այդ ԴԷՊՔԸ ԵՒ ԱՅԴ ԱՆՈՒՆ-ՆԵՐԸ ոսկի տառերով պիտի արձանագրը-ուին, եւ մենք զիրենք պիտի կոչենք Կիւ-րինցիին յաւիտենական երջանիկները: Փա՛ռք ու պատի՛ւ անոնց որ այդ մեծ ա-նունին պիտի արժանանան, Մենք զուր-դուրանքով պիտի համբուրենք այդ ձեռ-քերը ուխտաւորի մը յատուկ Սրբազան պարտականութեամբ:

Ի Դիմաց
«Կիւրինի Յուչ»ի Վարչութեան
Ա. Մ. ԳՕՉՈՒՆԵԱՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ԹԵՐԹԸ ԵՒ ԻՐ ԴԻՐՔԸ

Կիւրինի Յուշի հրատարակութիւնը շահակցական ձեռնարկ մը չէ: Նիւթական սաուար զոհողութիւններէ զատ, տրամադրած ենք բարոյական շատ լայն զոհողութիւններ ու նուիրում. որովհետեւ թերթ մը հրատարակելու գործը չափազանց ըզբաղում եւ աշխատանք կը պահանջէ:

Մենք այդ բոլոր դժուարութիւնները յանձն առեր ենք, լոկ հայրենասիրական պարտաւորութիւններէ մղուած. եւ մեր նպատակն է օգտակար ըլլալ մեր Հայրենակցական Միութեան կազմակերպական անհրաժեշտ գործին, ու անոր զարգացման: Այսինքն, ներկայ Հայրենակցական Միութիւնը հիմնովին վերակազմել եւ արդիական պահանջներու ու պայմաններու համապատասխանող տիպար Միութիւն մը ընել, անոր շուրջ համախմբելով համայն Կիւրինցիները:

Այսպիսի սկզբունքներով եւ առաջադրութիւններով առաջ տարուած աշխատանքը իր լաւագոյն արդիւնքը կուտայ երբ ամէն Կիւրինցի բարոյական թէ նիւթական օժանդակութեամբ մը իր մասնակցութիւնը բերէ Կիւրինի Յուշի հրատարակութեան գործին:

Աւելի պարզ խօսքով, թերթի բաժնեգին որոշուած նուազագոյն մէկ տոլարի պզտիկ գումարը երբ ամէն Կիւրինցի կանոնաւորապէս վճարէ, անկասկած թերթը ինքնաբաւ ընելէ զատ, շատ մը ծրագրուած նպատակներ իրագործելու պատեհութիւնը եւ դիւրութիւնը պիտի ընծայուի:

Այլեւայլ վայրերէ ստացուած թղթակցութիւններէ կը հետեւցնենք թէ, Կիւրինի Յուշի հրատարակութեան գործը, Կիւրինի Հայրենակցական Միութեան Կեդր. Վարչութեան յղացումն ու նախաձեռնութիւնն ըլլալ կը խորհին ոմանք:

Կան շատեր ալ որոնք ծանօթ ըլլալով որ թերթը անհատական պատասխանատուութեան ու հոգածութեան տակ՝ եւ սակայն համայնքին օգտակար եղող ձեռնարկ մ'է, կը թելադրեն որ Հայրենակցական Միութեան Կեդր. Վարչութեան հովանաւորութեան տակ Միութեան պաշտօնաթերթը ըլլայ:

Թէ ինչպէ՞ս թերթը ծագում առած է եւ թէ մինչ այս ինչո՞ւ Միութեան պաշտօնաթերթը չէ եղած, այս հարցերու շուրջ եթէ պէտք տեսնուի պիտի անդրադառնանք, սակայն մեր ընթերցողներուն հետաքրքրութեան գոհացում տալու համար, որոշ կերպով կ'ուզենք շեշտել որ ինչպէս մի քիչ վերը յիշեցինք, յաւակնութիւնը չունինք անհատական գործ մը նկատել զայն: Թերթը (Կիւրինի Յուշ) կը պատկանի Կիւրինցի համայնքին: Կիւրինցիները պէտք է նախանձախնդրութիւնը ունենան զայն ապրեցնելու ու զարգացնելու համար:

Ճիշդ է որ Կիւրինի Յուշի հրատարակութեան ձեռնարկեցինք անձնական անբաւարար միջոցներով եւ սակայն լոյս ընծայուած քանի մը թիւերու փորձը ցոյց տուաւ թէ՝ թերթը մեր մէջ անհրաժեշտութիւն մըն է եւ ուրեմն պէտք է յարատեւ շարունակուի ան, ապրի ու զարգանայ:

Մեր փափաքն է որ Կիւրինի Յուշ Կ. Հ. Միութեան պաշտօնաթերթը ըլլայ, շատ աւելի լայն կերպով Միութեան ծառայել տալու համար, սակայն որքան ատեն որ Կեդր. Վարչութիւնը եւ կամ Ընդհանուր Ժողովը, միութեան ծրագրային, վարչային եւ կազմակերպական հարցերու մէջ ընդհանուր եւ հիմնական բարեփոխումներ չուզեր մտցնել, անտեսելով տիրող պայմաններն ու պէտքերը, այլ կ'ուզէ անկազմակերպ անուանական գոյութիւն մը պահել միայն, նոյնքան ատեն Կիւրինի Յուշ պիտի մնայ չէզոք: Այդ պարագային թերթը իր պարտականութիւնները ունի կատարելու եւ ի հարկին ըսելու իր վերջին խօսքը:

Ժամանակ է որ (շատ ուշ ենք արդէն) ամէն դաղութի համայն Կիւրինցիները իրենց սպասողական դիրքէն դուրս գալով հետաքրքրուին ու հետամուտ ըլլան Միութեան գործերուն, հայրենակցական մը-շակոյթի ու վերազարթնումի ընդհանուր շարժում մը ստեղծելով:

Այս է օրուան պահանջը:

Գաղութային կազմակերպութիւն:

ԿՐՕՆՔ, ԵԿԵՂԵՑԻ ՈՒ ՄԵՐ ՑԵՂԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Մեր ազգապահպանումին գլխաւոր ազդակն է եղած կրօնը՝ Քրիստոնէութիւնը, որուն մեր նախահայրերը անխախտ ու ուղղափառ հաւատքով ու նուիրումով մը կառչեր են դարերէ ի վեր:

Ինչպէս մեր ազգային պատմութիւնը ցոյց կուտայ, Քրիստոնէութիւնը մուտք գտած է Հայաստանի մէջ, Հայոց Աբդար թագաւորի օրով, Թադէոս եւ Բարթողիմէոս առաքեալներու միջոցաւ եւ հայ եկեղեցին կոչուեցաւ Հայ Առաքելական եկեղեցի: Ազգային եւ կրօնական բարգաւաճ, ծաղկեալ եւ պատմութեան մէջ հոյակապ էջեր կազմող ոսկեդարեր ունեցած ենք հայ ազատ պետականութեան, հայ լեզուի ու գրականութեան շնորհիւ:

Հայաստան աշխարհագրական դիրքով շրջապատուած ըլլալով շատ մը ոչ քրիստոնեայ եւ ոչ քաղաքակրթուած ազգերէ ենթակայ եղած է միշտ քաղաքական թէ կրօնական աւերիչ արշաւանքներու, որոնց դէմ Հայ պետութիւնն ու եկեղեցին մէկ ճակատ պայքարած են ամէն գնով:

Այսպէս, իբրեւ հայկական ինքնուրոյն տէրութիւն մեր կայսերական, թագաւորական եւ իշխանութիւններու փառայեղ շրջանները վերջ գտնելէ յետոյ, երբ Օսմանեան տիրապետութեան տակ մնացած ենք, դարերու շրջանին, մեր եկեղեցիով ճանչցուած ենք իբրեւ ազգ եւ ժողովուրդ, եւ ուրեմն մեր ազգային դերագոյն պետը եղած է մեր հոգեւորականութիւնը: Ուրիշ խօսքով, մեր հոգեւոր պետերը վարած են մեր ազգային եւ քաղաքական շահերը եւ պաշտպանած զանոնք, թուրք կառավարութեան խոչնդոտներուն դէմ:

Մեր ազգին վիճակուող այսպիսի քաղաքական աննպաստ պայմաններու մէջ, մեր նախահայրերը, հակառակ տիրող տարրը եղող՝ Մահմետականութեան ճնշումներուն եւ բռնաբարումներուն, կրցած են իրենց կրօնական ազատութիւնն ու ազգային աւանդութիւններն անեղծ պահել, նոյնիսկ ձեռք բերելով լայն իրաւասութիւններ: Միւս կողմէն պայքարած են նաեւ Քրիստոնեայ պետութիւններու կրօնական ըմբռնումներու եւ յարանուանական ազդեցութեանց դէմ:

Սա մեր ազգային ընդհանուր տեսութիւնն է, որուն շուրջ ծանրանալ չէ մեր նպատակը:

Մեր խօսքը մասնաւորելով Կիւրինի հայութեան եւ անոր եկեղեցական պատմութեան, պահ մը հիացումի, վեհութեան ու քաղաքացիական մեծ հպարտութեան զգացումներով կը ներշնչուինք, երբ խորհրդածութեան առարկայ ընենք ու ուսումնասիրենք թէ, դարերու շրջանին հոն բնակող մեր նախահայրերը, չնայելով իրենց միջավայրին դժնդակ պայմաններուն, անընկճելի եւ կորովի նկարագրով մը դիմադրաւած են ամէն դժուարութիւններու եւ պահած ու պահպանած են իրենց կրօնքը, եկեղեցին, հայ լեզուն եւ ազգութիւնը:

Ասիկա յատկանշական է այն տեսակէտով որ, Կիւրին քաղաքը շրջապատուած է թուրք, քիւրտ եւ զանազան կիսավայրենի աշրէթներու ցեղերէ, միեւնոյն ատեն մեծ քաղաքներու հետ անմիջական յարաբերութեան միջոցներէ զուրկ ըլլալով հանդերձ, հայ բնակչութիւնը չէ ենթարկուած թուրք լեզուին ու բարքերուն: Մինչդեռ շատ մը վայրերու մէջ, համեմատաբար շատ աւելի հոծ թիւ մը կազմող հայ բնակչութիւն ունեցող քաղաքներ, հայկական ազատ մթնոլորտ մը չեն ունեցած:

Ընդհակառակը, Կիւրինի թուրք բնակչութենէն շատեր, յաճախ պարտաւորուած էին դիմել հայերէն լեզուի գործածութեան եւ ուրեմն սորվիլ ու խօսիլ հայերէն: Նոյնիսկ գիտակից թուրք դասակարդը իրենց զաւակաց զոհացուցիչ դաստիարակութիւն մը տալու համար կը զբաղէին հայ վարժարանները: Տեղն է ըսել, որ քրիստոնէութիւնը ատրածող մեր միսիոնարները եւայլքն, հակառակ իրենց զօրաւոր կառավարութեանց հովանաւորութեան չեն յանդգնած նոյնիսկ իրենց պաշտօնին բերումով կրօնքի խօսքն իսկ

ընել, մինչդեռ Կիւրինի հայ վարժարաններու թուրք եւ քիւրտ աշակերտներու կ'աւանդուէր քրիստոնէական դաս, առանց ոեւէ վերապահումի:

Առոնք դրական փաստեր եւ զօրաւոր ապացոյցներ են հաստատող մեր արտակարգօրէն ազգային պահպանման դիտակցութիւնը ունեցող ժողովուրդ մ'եղած ըլլայնիս:

Որպէսզի մենք դմեզ եւ մեզմէ վերջ եկող նոր սերունդը արժանաւոր յաջորդները ընենք մեր պապերուն ու անոնց յիշատակները յաւերժացնենք,

Ուր եւ որ միջավայրի մէջ ալ ըլլանք, պէտք է վառ պահենք մեր հայրենասիրական ոգին եւ մեր ազգային դիտակցութիւնը, որոնց պէտք ունինք ներկայիս աւելի քան երբեք:

ՆԵՐԳԱՂԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԵԿՆՈՂ

ԿԻԻՐԻՆՑԻՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ ԿԸ ՇԱՏՆԱՅ

Կ. Հ. Միութեան Յունաստանի մասնաճիւղի վարչութիւնը մեզի կը հաղորդէ հետեւեալը.—

Երկրորդ կարաւանով Հայաստան մեկնած են հետեւեալ Կիւրինցիները. ընդամէնը երկու ընտանիք հինգ չափահաս անձերով:

1.— Տիկին Տիգրանուհի Ազազարեան 1 անձ:

2.— Տիկին Ովսաննա Գարաեան 4 անձ, զաւակները, Կարպիս՝ 28 տարեկան, Յակոբ՝ 23 եւ Երուանդ 19 տարեկան:

Առաջին կարաւանով մեկնածներով այժմ Հայաստանի մէջ կ'ունենանք 14 ընտանիք 43 անձինք: Կ'սպասենք Երրորդ եւ Չորրորդ կարաւաններով մեկնողներու մանրամասնութեանց:

ԿԱՐԵՒՈՐ

«Կիւրինի Յուշ»ի նախորդ թիւերէն 1—4. մաքուր եւ լաւ վիճակի մէջ աւելորդ ունեցողներ թող հաճին դրկել խմբագրութեանս: Բօսթի ծախքը մենք կը վճարենք:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔ

Ներգաղթի նկատմամբ մեր այս տողերը գրելու վերջին պահուն Հայաստանէն Պրն. Արսէն Վարդապետեան (Անի Պէմզա) իր Յուլիս 18 թիւ նամակով մեզի կը տեղեկացնէ ի մէջ այլոց հետեւեալը.—

«...Յունաստանէն Հայաստան հասնող Կիւրինցիներս տեղաւորուած ենք Երեւանի Անի Պէմզաի, Լենինականի եւ Սարտարապատի շրջանները: Անի Պէմզա գտնուողներս կ'աշխատինք հանքը. անգործութիւն չկայ, օրական 5 ժամ, 5 օր աշխատանք մէկ օր հանգիստ ունինք. իսկ երեկոյները 2 ժամ դպրոց կ'երթանք:»

Նաեւ Պրն. Բարթող Շահպազեան (Քանաքեռ, Երեւանի մօտ) իր Օդոստոս 4 թիւ նամակով կը դրէ.—

«Առ այժմ Երեւանի մէջ եւ շրջակայքը ունինք մօտաւորապէս երեսուն ընտանիք, իսկ մօտ քսան ընտանիք ալ կան Լենինականի, Անիի եւ Սարտարապատի շրջանները, ընդամէնը 200 անձէ աւելի, որոնք իրենց մասնագիտութեամբ նուիրուած են հայրենիքի շինարարական աշխատանքներուն:»

Մէկէ աւելի նամակներով Հայաստան գտնուող Կիւրինցիները փափաք յայտնած են Հայաստանի մէջ Կիւրին անուն աւան մը կամ թաղամաս մը հիմնելու եւ հետեւաբար Կ. Հ. Միութեան Կեդր. Վարչութեան շուտափոյթ նկատառութեան կը յանձնենք այս պարագան:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԻԻՐԻՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ

ooo

Սոյն աշխատասիրութիւնս եղող յօդուածի պատրաստութեան ժամանակ մեծապէս օգտուած եմ մեր տարեց հայրենակիցներէն մասնաւորաբար Պրն. Սուրէն Սուրէնեանի, Պրն. Վարդօ Իննէեանի, Պրն. Ստեփան Բանեանի, Պրն. Գրիգոր Մակարեանի եւ ուրիշներու տուած շահեկան տեղեկութիւններէն: Առ այդ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ բոլորին:

Կիւրինի եկեղեցիներու եւ եկեղեցականներու մեր այս յիշատակագրութիւնը որ մեծ դժուարութեամբ մը հազիւ կրցանք ամփոփ քաղուածքներ ընել անգիր բացատրութիւններէ ու պատմութիւններէ բնականաբար կատարեալ ու անսխալ չենք կրնար նկատել, եւ սակայն կը յուսանք եղածովն իսկ ընթերցողին հետաքրքրութեան չափով մը գոհացում պիտի տայ, իսպառ մոռացումէ ու անհետացումէ զերծ պահած ըլլալու գոհունակութեամբ մը:

Այս յօդուածին լրացուցիչ մաս կազմող պատմական ուսումնասիրութեանց, մտնրամասն բացատրութեանց եւ ճշդումներու շուրջ դարձեալ պիտի անդրադառնանք յառաջիկային: Այսպիսի գրութիւններ ունեցողներ թող հաճին ղրկել ԿԻԻՐԻՆԻ ՅՈՒՇԻ խմբագրութեան, մեր պատմական աշխատասիրութիւնը կատարեալ ընելու համար:

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Կիւրինի Մայր եկեղեցին կը դտնուի քաղաքին կեդրոնը, թուրքերու Ուլու Ճամիին մօտ հիւս. արեւելեան կողմը: Շինութեան թուականը կը կարծուի ըլլալ մօտաւորապէս 1810–15 ին: Կառուցուածքը ամբողջութեամբ քարաշէն է ու բարձր կամարներով ծածկուած, զմբէթ չունի: Դիրքը ցած ըլլալուն արտաքին երեւոյթը անշուք էր: Հիւսիսային կողմէն շրջապատուած է բլուրով մը որու շարունակութեան կից կար պատմական Բերդը (Ղալան), արեւելքէն Սեբաստիա տանող ճամբան, Սագին Պողազը ըսուած կիրճը մասամբ եւ թրքական թաղեր. արեւմուտքէն մեր օրերու նորաշէն առաջնորդարանի եւ հայ դպրոցի ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ պատկանող խանութներու եւ պանդոկի երկյարկանի եւ երեք յարկանի շէնքերը: Իսկ հարաւէն եկեղեցւոյ շրջափակի մէկ մեծ եւ մէկ փոքր երկաթապատ դրռները եւ շուկաներ:

Եկեղեցւոյ եւ յարակից ազգապատկան շէնքերու տարածութիւնը կը հաշուրուէր մօտաւորապէս 5000 քառակուսի մեթրը:

Եկեղեցին ունէր ընդարձակ շրջափակ մը որու մէջ կային քանի մը շէնքեր թաղականութեան եւ պաշտօնեաներու յատկացուած. կային նաեւ շատ մը տապանաքարեր. յատուկ գերեզմանատուն մ'ունէր ետեւի կողմը շրջապատով բաժնուած:

Եկեղեցւոյ մուտքի դուռը բացուած էր արեւմտեան կողմէն խոշոր գաւիթով մը: Մեր օրերուն զանգակատուն չկար, երկաթէ պարզ կոչնակ մ'ունէր միայն:

Եկեղեցւոյ ներքնամասը, ունէր երեք մեծ խորաններ, Ս. Աստուածածնայ, Ս. Յարութեան եւ Խաչելութեան իւղաներկ մեծագիր նկարներով, արծաթեայ մոմակալներով արծաթապատ եւ ոսկեպատ աւետարաններով, թանկարժէք ծածկոցներով ու ջահերով զարդարուած: Դպրաց դասի աջ կողմը կար եպիսկոպոսական զմբէթաւոր աթոռը, իսկ ձախ կողմը վարդապետական աթոռը եւ քահանաներու սահմանուած տեղերը: Խորանին շէնքին աջէն ձախ երկարութեան հիմքը կազմող քարերուն վրայ քառակուսի շրջանակներու մէջ իւղաներկ ներկուած էին տասնեւերկու առաքեալներու նկարները, որոնց մեծ մասը հակառակ հնութիւն ըլլալուն դեռ լաւ վիճակի մէջ էին: Աւագ խորանին կամարին աջուձախ կողմի վրայ կար երկու ամպիոններ, Ծննդեան եւ Յարութեան աւետարանի ընթերցումին համար: Պատարագտունը շինուած էր եկե-

ԿԻԻՐԻՆԻ ՄԷՋ ՊԱՇՏՕՆԱՎԱՐՈՂ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐՈՒ ԽՄԲԱՆԿԱՐ ՄԸ

Ձախէն Աջ.— Տ. Ատտէ, Տ. Սահակ, Տ. Յեսու, Տ. Իգնատիոս, ոտքի վրայ Աբմենակ Վարժապետ Բանեանի պատանեկութիւնը.

ղեցւոյ աջ կողմը, ուր կար մկրտութեան մարմարեայ աւազանը գեղեցիկ ու արուեստի նրբութեամբ քանդակուած: Ունէր բարձր խորան մը եւ վարագոյր զգեստաւորումի համար:

Ժողովուրդին տեղը՝ յատակը կարպետով կամ գորգով ծածկուած էր. ամէն մարդ իր որոշ տեղը ունէր կենալու, ուր եւ դրած կ՚ըլլար իր բարձիկը նստելու համար: Ոտնամաններ կը հանէին եկեղեցի մտնելու ատեն. աջ ու ձախ կողմի պատի երկարութեան դասէն մինչեւ ներքնագաւիթը տախտակէ մասնաւոր տեղ շինուած էր ոտնամաններու համար:

Կին մարդոց համար կար վերնայարկ մը (թախտէրէնտ) որը ունէր երկու մուտք՝ բացուած շրջափակի աջ ու ձախ կողմին վրայ, այդ դռներէն մտնելով պատին մէջ շինուած քարէ աստիճաններէն վեր կը բարձրանային վերնատուն երթալու համար:

Կիւրինի եկեղեցիներու մէջ, Մայր եկեղեցին ներքնապէս ամենազարդարուն ու փայլուն եկեղեցին էր: Ունէր երեք արծաթեայ խոշոր խաչեր, մօտ 3—5 ոտք մեծութեամբ: Կային արծաթեայ կանթեղներ, արծաթապատ եւ ոսկեպատ աւետարաններ, ինչպէս նաեւ մագաղաթեայ աւետարան մը որոնք թանկագին հնութիւններ էին ու արժէքնին անդնահատելի: Իսկ ոսկեհիւս եւ արծաթահիւս շուրջառները թանկարժէք հիւսուածեղէններէ կը բաղկանային եւ հնութեան կողմանէ կը գերազանցէին բոլորը: Կային ոսկեկուռ թագեր ընդելուզուած թանկագին քարերով: Այս զարդեղէնները ընդհանրապէս տաղաւարի օրերուն եւ կամ կաթողիկոսի այցելութեան պահուն կը գործածուէին շատ զգուշութեամբ:

Եկեղեցւոյ մէջտեղը կախուած խոշոր ջահը զուտ արծաթեայ 12 վիշապներէ կը բաղկանար, իւրաքանչիւրին գլխուն վրայ կը վառէր մէկ մէկ մոմ: Կային նաեւ ուրիշ երկու պզտիկ ջահեր աջ ու ձախ խորանի առաջ, նուիրուած այս կամ այն բարեպաշտ ազգայիներէն:

Եկեղեցին ունէր շատ մը իւղաներկներ, որոնց մեծամասնութիւնը Թոդաթցի նկարիչ մը ներկած էր: Թէեւ կային շատ մը արժէքաւոր նկարներ որոնց արժէքը գնահատելու կարողութիւնը մեր մէջ չի կենալուն, շատ անգամ քահանայի մը մահուան պահուն այդ հինցած նկարներէն մէկ կամ երկու իրեն հետ մէկտեղ կը թաղեն եղեր, իբրեւ սրբութիւն ոտնակոխ չըլլալու համար:

Մայր եկեղեցին հարուստ է եղած կալուածով եւ եկամուտով: Սալրճի Մահտեսի Յակոբ երեսփոխան ըլլալով, յաջողած է եկեղեցիին շուրջ գտնուող փյատակ տուներն ու խանութները գնել եւ զանոնք նորոգել: Նաեւ Խասպաղ թաղին դետեղերքը քանի մը ընդարձակ արտեր գնած է եկեղեցիին համար: Կը յիշուի նաեւ թէ, եկեղեցիին աւելորդ արծաթեայ եւ ոսկեղէն անօթները, խաչերը, զաւազաններն ու թագերը առաջնորդի խորհրդով հոգաբարձութեան այդ շրջանի դանձապահ Խաչեր աղա Ազարիաեանի միջոցաւ Հալէպ տարուած, ծախուած եւ դրամը յատկացուած է կալուածներու:

Մայր եկեղեցիին քահանաները.— Տէր Գրիգոր Քհնյ. Ճըզըլեան աւագ քահանայ եղած է: Տէր Կարապետ քհ. Մարաշլեան: Տէր Մկրտիչ քհ. Կէնճօղլանեան (իսկական մականունը Թոփալեան): Տէր Հմայեակ քհ. Ճէմճէմեան, Ֆարման Թաղէն, ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպս. Շիշմանեանէ, Տէր Գարեգինի հետ: Տէր Գարեգին ուսեալ, բայց բազաձայն ըլլալուն չէ սիրուած ժողովուրդէն, Պոլսոյ պատրիարքութիւնը զինք պաշտօնի կանչած է Պոլսոյ կողմերը: Տէր Դանիէլ քհ. Տէր Աբրահամեան, որուն մասին կը պատմուի թէ 95ի կոտորածին պաշարուած է քիւրտերու կողմէ որոնք դնդակ դնդակի ետեւէն կրակած են բայց չէ սպաննուած, ի վերջոյ ՔԷԹԷՆ չէիրին գլուխը Թոփալենց պարտէզին տակը գետին եզերքը մեռած է: Տէր Սահակ քհ. Եաղուպեան (Զէյթունցի): Տէր Անդրէ քհ. Մանուկեան: Տէր Իգնատիոս քհ. Բանեան, որուն հայրը էր ծանօթ Մանուկ վարպետը (որմնադիր) ամէն մէկ խօսքի առակ մը պատրաստ ունէր կ'ըսուի:

Ս. ՓՐԿԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Զախ–ձորի եկեղեցիին հին շինութեան թուականը կը յիշուի 1847: Հին շինուածքը տախտակաշէն ու անշուք եղած է կ'ըսուի: Նոր շինութիւնը մօտաւորապէս 1882—1885–ին ըլլալու է: Եկեղեցին կոչուած է Ս. Փրկիչ եկեղեցի: Կառուցուածքը ամ-

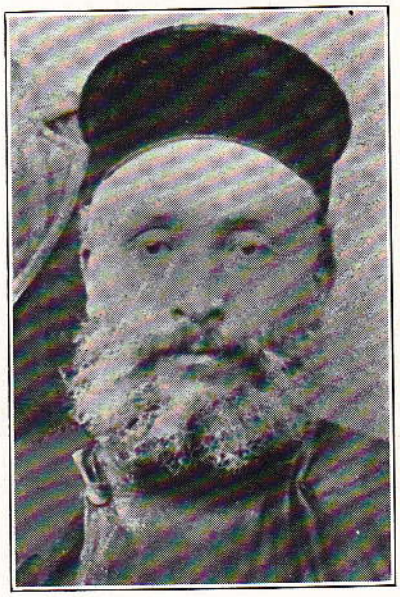

ՏԷՐ ՅԵՍՈՒ ՔՀ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ

բողջութեամբ քարաշէն էր: Չորս աւետարանիչներու անուան նուիրուած չորս հսկայ մարմարեայ սիւներու վրայ բարձրացող կամարներու վրայ կը հանգչեր տասներկու պատուհաններով խոշոր գրմբէթ մը փայտեայ խաչ մը վրան: Շէնքին արտաքին երեւոյթը փառաւոր էր եւ դրաւիչ: Ունէր ընդարձակ շրջափակ մը պարիսպներով: Մեր աշխարհագրութեան դասի մէջ մեզի բացատրած էին թէ Զախձորի եկեղեցիին շէնքը, փոխանակ ուղիղ արեւելք նայելու, մի քիչ հարաւ. արեւելքի ուղղութեամբ շինուած է:

Եկեղեցւոյ շուրջ գտնուող շէնքերը եւ տուներն էին, արեւելեան կողմը ազայոց եւ աղջկանց վարժարանները, արեւմուտք Վէզիրեաններու եւ ուրիշներու տուներն ու պարտէզները, հիւսիս՝ Պէօճիքեաններու, իսկ հարաւէն՝ Արպօեան Ստեփան ազայի տուներն ու պարտէզները կային:

Կիւրինի ամէն թաղի հայերը մաս-

նակցած են այս եկեղեցիին շինութեան, մանուկներէն սկսեալ մինչեւ ծերերը քար, հող, ջուր եւ շինութեան առարկաներ հայթայթելով: Կը պատմուի թէ նոյնիսկ Ղըզըլպաշ եւ քիւրտ ցեղերու պատկանողներ քար տարած են եկեղեցիին շինութեան օգնելու, իրենց որոշ ուխտի ու հաւատքի փափաքը կատարած ըլլալու համար:

Եկեղեցիին սիւներու քարերը Ղարաճէօրէնէն բերած են: Խոշոր քար մը տանելու միջադէպ պատահած է «այդ քարը մեր թաղեցիք պիտի տանին, ձեր թաղեցիք պիտի տանին»ի նախանձախնդրութեան համար, եւ Եաշտէփէցիք տարած են:

Դուրսի դաւիթը վերջը շինուած է Արապեան Պետրոս ազայի կողմէ ուր եւ թաղուած է ինքը եկեղեցւոյ մուտքին աջ կողմին վրայ, հոն դրուած տապանաքարին վրայ փորագրուած արձանագրութիւն մը կար որմէ կը յիշեմ սա քանի մը տողերը,

Աստ յանգչի յաւիտեան
Պետրոս Արապեան
Հայ պատուական
Մեծ վանառական.
. . . . . եւայլն:

Եկեղեցւոյ մուտքի դրան ձախ կողմը կար Տէր Գասպար քհ. Զատիկեանի դերեզմանը մարմարեայ քար մը վրան, առանց արձանագրութեան: Շրջափակին մէջ կային ուրիշ քանի մը տապանաքարեր եւս: Կար շէնք մը իբրեւ հիւրանոց, հոդաբարձութեան ու պաշտօնեաներու յատկացուած սենեակներով: Սոյն շէնքը վերջին տարիներուն 1913—1914 աղջկանց վարժարան եղած էր:

Զախ–ձորի եկեղեցիին ներքին բաժանումները, կահաւորումներն ու զարդարանքները վայելուչ էին եւ փայլուն: Լուսաւոր էր: Կիրակնօրեայ պաշտամունքի ատեն զմբէթի եւ միւս պատուհաններէն ներս արձակուող արեւու ճառագայթները, անուշահոտ խունկի ծուխ–ամպերուն հետ խառնուելով, լուսաշող ջահերու պսպղուն կայծերը վար–վար կը թափէին, երկնային հրաշափառ տեսիլքի մը երկիւղած երեւակայութիւնը տալով մեր մանուկ հոգիներուն:

Կին մարդոց համար կար վերնատուն մը եւ վարը ներքնագաւիթի երկու կողմը մասնաւոր տեղեր, բաժնուած այր մարդոց տեղերէն: Երկու հանդերձատուն ունէր, մին կը գործածուէր իբր պահարան ու կը մնար զոցուած, իսկ միւսը զգեստաւորումի եւ մկրտութեան համար, ունէր աւազան եւ փոքրիկ սեղան մը (խորան):

Արտաքին դաւիթին վրայ էր կոչնակը, ամրացուած փայտէ յենարաններու վրայ բարձր: Եկեղեցւոյ շրջափակը ունէր երկաթապատ մէկ խոշոր դուռ երկու թեւի վրայ բացուող, ուրկէ կ'ըլլար դըպրոցի երթեւեկութիւնը եւս:

Սովորութիւն էր եղած որ Երուսաղէմ կամ ուրիշ տեղ ուխտագնացներ, վերադարձին իրենց հետ արծաթեայ անօթներ ու ջահեր եւն. իրեղէններ բերելով նուիրէին եկեղեցիին: Զախ–ձորի եկեղեցին մեր օրերուն զարդարանքներով, սփռոցներով, հանդերձեղէններով ճոխացած էր:

Զախ–ձորի եկեղեցւոյ տնտեսական վիճակը թէ հին ժամանակ եւ թէ վերջերը եղած է ինքնաբաւ եւ միջակ հարսթիւն ունեցած է:

Պաշտօնավարող քահանաները եղած են.— Տ. Գասպար քհ. Զատիկեան, որու օրով շինուած է Զախ – ձորի նոր եկեղեցին իր մասնաւոր հոգածութեամբ: Տէր «Բանօ» կոչուած քահանայ մը, որուն մականունը չյիշուիր: Տ. Ոնիսիմոս քհ. Յարգուարթեան: Տ. Մեսրոպ քհ. Աֆարեեան (Անդրէաս վարժապետ Խոցեան, Գարատէփէ թաղէն): Տ. Յեսու քհ. Վարդապետեան: Տէր Յեսու աշխարհական եղած ժամանակ Արամեան վարժարանի ուսուցիչ եւ յետոյ Զախ–ձորի դպրոցին ալնօրէն եղած է: Քահանայ ձեռնադրուած է Սեբաստիոյ մէջ, Տէր Ոնիսիմոսի հետ:

ԷՕՐԷՆԻ Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Էօրէնի հին եկեղեցին փայտաշէն եղած է որը 95ի դէպքին թուրքերը այրած են: Դէպքէն վերջ նորը շինուած է 1907–8 թուականներուն:

Որմնադիրը եղած է Յովհաննէս վարպետ Բանեան: Էօրէնցիք առաջարկած են

իրեն էշ մը տալ երթեւեկութեան համար, որ Զախ–ձորէն մինչեւ Էօրէն 7—8 մղոն ճամբայ չքալէ: Յովհաննէս վարպետ մերժած է եւ շարունակած է իր գործը ուխտաւորի մը հաւատքով որ ոտքով կ՝ուզէ երթալ:

Եկեղեցին կոչուած է Ս. Գէորգ եկեղեցի:

Ունեցած է Ռուսահայ քահանայ մը, որու անունը չյիշուիր: Եղած է Տ. Գրիգոր քհ. Քիզիրեան, եւ ուրիշներ:

ՇՈՒՂՈՒԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Շուղուլ թաղի հին եկեղեցին ըստ իրազեկներէ քաղած մեր տեղեկութեան երկրաչարժէ փլած ըլլալ կը կարծուի:

Երկրորդ շինութեան թուականը 1875 – ին: Գլխաւոր վարպետները եղած են, որմնադիրները՝ Զախ–ձոր թաղեցի Գաբրիէլեանները իսկ ատաղձագործ՝ Էօրէնցի Ղառղտեանները: Եկեղեցւոյ շինութեան նիւթապէս օժանդակողն եղած է ճանիկ աղա Մխրեանը: Եկեղեցիին օծումին եւ բացումին առթիւ ամբողջ Շուղուլցիք նուէրներով օժանդակեցին նաեւ Թէրճան աղա Թէրճանեանը նիւթական մեծ նպաստ մը ըրած է դրամի հանգանակութեան ձեռնարկին:

Այս երկրորդ շինութիւնը եւս 95ի դէպքին քանդուած ըլալու է, քանի որ մեր օրերուն 1913—1914ին նոր եկեղեցի մը կը շինուէր, մինչեւ եկեղեցիին լրանալը պըզտիկ սենեակի մը մէջ կ՝ընէին ժամերգութիւն եւ պատարագ: Նոր եկեղեցին հազիւ լրացած էր, դաղթականութիւնը վրայ հասաւ, եւ հայ ժողովուրդը իր հաւատքի նուիրումով ու աշխատանքի քրտինքով կառուցած եկեղեցիին մէջ իր «Հայր մեր»ը չլսած անոր գաւիթէն թուրք ժանտարմաներու «Այլահ էքպէր»ի քստմնեցուցիչ կանչը լսեց ու այդ սրբապղծուած ձայնը իր ականջին անվերադարձ կերպով հեռացաւ իր հայրենի տունէն ու եկեղեցիէն:

Շուղուլի եկեղեցիին քահանաները եղած են.— Տէր Պետրոս քհ. Տէր Պետրոսեան: Շիշմանեան Սրբազանի օրով Վաղինակ Վարդ. եղած է քարոզիչ եւ հովիւ:

Վաղինակ Վր. Սիսակեան (Պոլսոյ շրջաններէն ըլլալ կը կարծուի Կիւրին եկած է, առաջնորդ Ղեւոնդ եպ. Շիշմանեանի հետ: Այդ ատեն աբեղայ, վարդապետ ձեռնադրուած է իր Կիւրին գտնուելու երկրորդ տարին, Մայր եկեղեցւոյ մէջ առած է իր կարգը: Մօսաւորապէս 1888—89 թուականներուն առաջնորդին հետ Կիւրինէն մեկնած է Խարբերդ, անկէ ալ Կարին: Ի վերջոյ Էջմիածնայ կաթողիկոսին հրամանով Ամերիկա եկած է 1897 ին եւ Բրովիտէնս քաղաքի հովիւ կարգուած, ուր կարճատեւ հիւանդութենէ մը յետոյ վախճանած է 1899 Յուլիս 14–ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ Ծ. ՎՐԳ. ՍԻՍԱԿԵԱՆ

1913 ի շրջանին Կիւրինի առաջնորդ Խորէն եպս. Դիմաքսեանէ ձեռնադրուած նորընծայ Տ. Գրիգորիս քահանանպաշտօնավարած է կարճ ժամանակ, ուրկէ վերջ տեղի ունեցաւ տեղահանութիւնը:

ՀԱՅ ՀՌՈՄԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիւրինի կաթոլիկները ունէին երկու եկեղեցի: Մայր եկեղեցին կը դտնուէր Սաղ թաղը, իսկ միւսը Վարի Շուղուլը: Այս եկեղեցիներու շինութեան թուականները նոյնքան հին են որքան Լուսաւորչականներունը: Իրենց եկեղեցականները առհասարակ ուսեալ՝ եղած են: Կը յիշուի Հիւրմիւզեան վարդապետ մը որ Կիւրնոյ կաթոլիկ Հիւրմիզեան ընտանիքին կը պատկանի:

Թեմով Պոլսոյ պատրիարքարանին կը պատկանէին:

Կիւրինի կաթոլիկ հասարակութիւնը բարեկեցիկ եւ հարուստ էր եւ ուրեմն եկեղեցիներն ալ անտեսապէս լաւ վիճակ ունէին:

Լուսաւորչական եկեղեցիներու հետ լաւ յարաբերութիւն ունեցած են: Կ'ըսուի թէ տաղաւարի օրերուն լուսաւորչական դպիրներ իրենց եկեղեցին կ'երթային երգեցողութեան մասնակցելու համար:

Վարդապետները եղած են.— Աթանաս վարդապետ մը: Կ'ըսուի թէ Աւետիք պատուելի Խնկիկեան անուն Կիւրինցի մը իբր կաթոլիկ վարդապետ պաշտօնավարած է ժամանակ մը: Մեր օրերուն ունէին Ղեւոնդ Վրդ. Քեքեւեան եւ Սահակ Վրդ. Շահլամեան, որոնք գաղթականութեան նախօրեակին սպաննուած են թուրքերու կողմէ:

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐԸ

Բողոքականութիւնը, ըստ մեր քաղած տեղեկութեան՝ թրք. 1290 թուին, մեր թուականով 1874–5 ին, որ սարսափելի ցուրտ եւ սով մ'եղած է, այդ ատենները մուտք գտած է Կիւրին, Ամերիկեան միսիօնարներու միջոցաւ, որոնք պատեհութենէն օգտուելով, նպաստ տալով բողոքական ըրած են շատեր: Սկսած է Շուղուլ թաղէն: Կիւրինի մէջ տարածուելուն նըպաստած է Մինասեան... (Թոփալ Հայրապետ)ը: Բողոքական քարոզիչները եկած են դուրսէն:

Գլխաւոր պատուելին էր Մարտիրոս Պէշկէօթիւրեան (Խարբերդցի): Ուրիշ պատուելիներն էին, Պատ. Գէորգ Տէմիրճեան (Խարերդցի), Պրն. Պետրոս Մուղալեան (Աշոտցի), Պրն. Գրիգոր Խանդամուր՝ Տիվրիկցի: Կ'ըսուի թէ Պրն. Գրիգոր Խանդամուրեան զուցէ միակ բողոքական տունն էր 70–ական թուականներուն: Որդին՝ Պրն. Սեդրակ, դեղագործ, վերջին ծայր հմուտ էր բառերու, կենդանի բառարան պէտք էր կոչել զայն: Հմուտ էր նոյնպէս անգլիերէն լեզուին: Խանդամուրեան երկու եղբայրներ կան ներկայիս որոնք Պրն. Գրիգորին թոռներն են:

Բողոքականներու տնտեսական վիճակը նախ շատ աղքատ եղած է, վերջերը հետզհետէ բարեկեցիկ վիճակ մ'ունեցած է բողոքականութիւնը ընդունող հարուստ ընտանիքներու շնորհիւ: Այսպէս, Շուղուլի թաղականութեան ընտրութեան ժամանակ հակառակութեան համար Շուղուլցի հարուստ ու ազդեցիկ ընտանիքներէն Ղէթմէրեան եւ Թումաճաեան ընտանիքները բողոքական եղած են:

Առաջին ժողովարաննին Շուղուլ թաղը եղած է, յետոյ Գարատէփէ եւ Խասպաղ թաղերն ալ ունեցած են իրենց ժողովարանները:

Թուրք կառավարութեան քով թէ բողոքականները եւ թէ կաթոլիկները իրենց ներկայացուցիչները ունէին, ինչպէս ունէին հայ լուսաւորչականները: Իւրաքանչիւր յարանուանութիւն ունէր իր ուրոյն քաղաքական ժողովը: Լուսաւորչականները իրենց քաղաքական ժողովները կը կառավարէին ըստ Ազգ. Սահմանադրական օրէնքներու:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ

Կիւրինի առաջնորդարանիստ տեղը եղած է Մանճըլըխի Ս. Թորոս վանքը 1870–80 թուականներուն: Առաջին առաջնորդը եղած է Զաքարիա եպս. որ պաշտօնավարած է երկար ատեն: Բնիկ Կէմէրէկցի, Անուս մէկ մ'եղած է: Կը մնայ եղեր Մանճըլըխ, այդ շրջանի Քիւրտ եւ Թուրք տէրէ պէյիներու հետ ունեցած յարաբերութեան շնորհիւ յաջողած է վարդապետ ըլլալ եւ վերջը Սսոյ մէջ եպիսկոպոսական աստիճանին բարձրացած:

Ունեցած ենք Ստեփաննոս Վրդ. Աղճապէկեան (Զէյթունցի) Մանճըլըխ հաստատուած է իբր առաջնորդ: Անուս, սակայն կտրիճ մէկը եղած է:

Առաջնորդական տեղապահ եղած է, Տիվրիկցի Տէր Կարապետ քահանայի եղբայրը՝ վարդապետ մը, որու անունը չի յիշուիր:

Ատկէ վերջ եղած է Վարդան վարդապետ մը, Եէտիպէլէ անուն վարդապետ մը եւ Մատթէոս վարդապետ մը:

Ղեւոնդ Եպիսկ. Շիշմանեանի (Պէլէ–

ճիքցի) օրով առաջնորդարանիստ տեղը եղած է Կիւրին 1880–82 թուին: Ղեւոնդ եպս. ուսեալ եւ շատ կարող մէկն է եղած: Հմուտ Ֆրանսերէն եւ թուրքերէն լեզուներուն: Կիւրին 4—5 տարի պաշտօնավարելէ վերջ մեկնած է Խարբերդ, անկէ ալ Կարին: Կարինի կոտորածին առթիւ Անգլիոյ նախարարապետ Լօրտ Սալզպըրիին հեռագրած (ոմանք կ'ըսեն նամակ է, գրաքննութիւն կար այդ ատեն) ըլլալուն համար Սուլթան Համիտի կողմէ Երուսաղէմ աքսորուած է, ուր խեղճ վիճակի, վախճանած է Բեթղեհէմի մէջ: Շիշմանեան Սրբազան, Կիւրինի դպրոցներուն զարգացման սատարած է: Կազմակերպած է քաղաքական եւ Ուսումնական ժողովներ:

Առաջնորդական տեղապահ եղած է Տէր Գասպար քհ. Զատիկեան, Զախ-ձոր թաղէն: Տէր Գասպար իր կարիճութեամբ եւ համարձակութեամբ որոշ ազդեցութիւն թողած է կառավարութեան քով ինչպէս նաեւ պէյերու եւ դիւղապետներու վրայ:

Կ'ըսուի թէ Աբրահամ եպիս. Մամիկոնեան անուն առաջնորդ մ'ունեցած ենք Տէր Գասպարէն վերջ: Մամիկոնեան եպս. յաղթանդամ, դեղեցկադէմ եկեղեցական մ'եղած է. կարող քարոզիչ, շատ նշանաւոր իր առակներով: Երկու անգամ Կիւրին եկած է: Վերջին անգամ գալուն կը վախճանի եւ կը թաղուի Կիւրնոյ մէջ:

Առաջնորդական տեղապահ եղած է Տէր Մեսրոպ քհ. Աֆարեան: Տէր Մեսրոպ, Ատանայի կոտորածին ժամանակ որ Կիւրինը եւս պիտի ենթարկուէր ջարդի, մեծ դեր կատարած է հայ ժողովրդին կամքին ու ընդվզումին ուժը պարտադրելով կառավարութեան մեծամեծներուն: Կիլիկիոյ կաթողիկոս Տ. Տ. Սահակ Խապայեանի Կիւրին այցելելը եւս այս շրջանին իր որոշ ազդեցութիւնը թողուցած է կառավարութեան վրայ:

Առաջնորդական տեղապահ եղած է Տ. Յեսու քհ. Վարդապետեան: Մեր ունեցած քահանաներէն ամէնէն ուսեալը եւ կարող քահանան եղած է Տէր Յեսու, որու պաշտօնավարութեան շրջանին քաղաքականապէս անդորր, ազգային, կրթական եւ ճարտարարուեստի տեսակէտով բեղուն տարիներ ունեցած ենք:

1913 ին Կիւրին եկաւ իբր առաջնորդ Խորէն Եպս. Դիմաքսեան(*) (Կիւրինցի), ուսեալ, կարող եւ հեղաբարոյ բնաւորութեամբ արժանավայել կղերական մը:

Դիմաքսեան սրբազան, երկար ատեն թափուր մնացած, Կիւրինի առաջնորդական աթոռի պարտականութիւնները ըստանձնելով, անմիջապէս ազգային թէ կրթական ընդհանուր բարեկարդումի եւ կազմակերպական օգտակար գործերու լծուեցաւ: Կը խոստանար բարգաւաճ ապագայ մը, սակայն աւա՛ղ, յաջորդող սեւ պատմութիւնը ծանօթ է բոլորիս:

Խորէն եպիսկոպոս ձեռնադրեց մէկ թէ երկու քահանաներ: Գաղթականութենէն առաջ զինուորագրութեան շրջանին Կիւրինի չորս եկեղեցիներու համար ալ սարկաւագ եւ դպիրներ ձեռնադրեց:

Կը յիշեմ, այդ օրերը: Իմ դպրոցական ընկերներէն մէկ քանիներն եւս դպիր օծուած էին: Ոգեւորութիւնը մեծ էր... մէկ օրէն միւսը մեծ յառաջդիմութիւններ կ'ըլլային եկեղեցական թէ կրթական ասպարէզներու մէջ...

...Եւ սակայն մէկ օրէն եւ միւսը վերիվար դարձաւ քաղաքական անիւը...: Անվերադարձօրէն հեռացանք հայրենիքէ, ծննդավայրէ եւեւ թողելով մեր տունն ու տեղը, եկեղեցին ու դպրոցը, թափուր ու ամայի, եւ դարձանք թափառական աշխարհիս չորս դին:

Այսօր ունինք յիշատակներու նշոյլ մը միայն, արծարծենք, վառ պահենք զայն:

Խ. Ն. Մ.

(*) Այս թիւին մէջ Դիմաքսեան սրբազանի նուիրուած երկու յօդուած ունենալնուս համար իր կենսագրական գծերը զանց ըրած եմ հոս: Խ. Ն. Մ.

ԽՈՐԷՆ ԵՊԻՈԿՈՊՈՍ ԳԻՄԱՔՍԵԱՆ

✣

Խորէն Եպիսկոպոս Դիմաքսեան, Թորոս Այլոզլանեան կը կոչուէր: Հայրը Օհան Այլոզլանեան(*) հովիւ էր, պարզունակ ու հեզաբարոյ բնաւորութեամբ մէկ մը հակառակ իր անուս ըլլալուն՝ գրել կարդալ չգիտնալուն, խիստ փափաքն ու ցանկութիւնը ունեցած է տեսնել իր զաւակը, ուսեալ ու կրթուած մարդ եւ ուրեմն ոչինչ չէ խնայած անոր ուսման պէտքերուն գոհացում տալու համար: Առակի կարդ էր անցած եւ իբրեւ բարոյական օրինակ կը յիշուէր դպրոցներու մէջ թէ, «Օհան Էմմին իր մէկ հատիկ հառանին (կաթսայ) ծախած է իր տղուն դպրոցի դասագիրք առնելու համար»: Այս տեղի ունեցած է Կիւրինի մէջ Թէրզեանի ուսուցչութեան շրջանին:

Երբ Թէրզեան Սսոյ Կաթողիկոսական Ժառանգաւորաց վարժարանին տնօրէն կարգուեցաւ, Կիլիկիոյ Տ. Տ. Մկրտիչ Կաթողիկոս Քէյֆսիզեանի Կիւրին այցելութեան շրջանին, Թորոս հոն ընդունուեցաւ Թէրզեանի շնորհիւ ինչպէս նաեւ Գեղամ Էնթիքէճեան, որը աշխարհական մընաց, իսկ Թորոս Այլոզլանեան ընդունելով կուսակրօնութիւնը կոչուեցաւ Խորէն Վարդապետ Դիմաքսեան:

Խորէն Սրբազան իր ցոյց տուած վարչական հմտութեան եւ կարողութեան շնորհիւ Եօզկատի առաջնորդ կարգուեցաւ: Օգտակար պաշտօնավարութիւն մը ունենալով շատ սիրուեցաւ Եօզկատցիներէն: Յետոյ Եպիսկոպոսական աստիճանի բարձրացաւ:

Իր ծննդավայրը եղող Կիւրինի Առաջնորդական Աթոռը թափուր ըլլալով գինք հրաւիրեցին Կիւրին իբր առաջնորդ: Խորէն Եպսկ. Դիմաքսեան իր մայրենի եկեղեցիին ու հօտին կարօտը սրտին՝ ընդունելով եղած հրաւէրը եկած է Կիւրին: Իր պաշտօնավարութիւնը եղած է շատ օգտակար, Կիւրինի կրթական, ազգային ու եկեղեցական մշակոյթի, վերազարթնումի նոր ու բեղմնաւոր շրջան մը բանալով:

Հաւասարապէս սիրուած է բոլոր Կիւրինցիներէն, նոյնիսկ հակառակ աւետարանի այն ասացուածքին թէ «Մարգարէ ի գաւառի իւրում ոչ ունի պատիւ»:

Վրայ հասնող քաղաքական դէպքերը բոլորիս ծանօթ են: Կիւրինի հայութեան այր մարդիկը շարան շարան շղթայակապ Կիւրինէն դուրս հանուելէն վերջ Խորէն Սրբազանն ալ կառավարութեան կողմէն Սեբաստիա զրկուելու պատրուակին տակ յատուկ կառքեր դրուելով, Պետրոս պատուելիին, Տէմիրճեան Վարդան էֆ.ին, Տէր Յեսու եւ ուրիշ քահանաներու հետ տարած են Կիւրինէն քիչ հեռու տեղ մը, ուր կանխօրօք ծրագրուած ժամադրութեամբ մը հանդիպած են Իւզպաշի Իսմայիլ աղային տղուն Շաքիր էֆ.ին եւ Գօմիսէրին, որոնք նախ ըսած են թէ որսի ելած են, հեղնական, եւ քիչ վերջ վայրագօրէն սպաննած են բոլորը՝ մեր այնքան սիրած ու յարգած պատուական հայերը:

Յարգանք իրենց անմոռաց յիշատակին

Վ. ԳԱՐԱԵԱՆ

(*) Կրօյենց Լօխման Էմմին կ'ըսէր որ Անիէն գաղթած են Կիւրին: Իրենց բուն մականունը անյայտ է: Վ. Գ.

ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ԴԷՄՔԵՐ

ԵՐՋԱՆԿԱՅԻՇԱՏԱԿ ԵՒ ՈՂԲԱԼԻ ՆԱՀԱՏԱԿ ԿԻԻՐՆՈՅ

Տ. ԽՈՐԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ(*)

ԵՐԵՍՈՒՆԵՒՄԷԿ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ՝ ՄԵՐՍԻՆԻ ՄԷՋ

ooo

ԾՆԹ. ԽՄԲ.— Պրն. Գիմսէդաի սոյն շահեկան յօդուածը ստացած ենք Կ. Հ. Միութեան Պէյրութի Մասնաճիւղի Վարչութեան միջոցաւ: Մեր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք:

Ոչ երեսուն տարիներ՝ եւ ոչ ալ երերուն կեանքի անկաց սուրացումէն բարդացած դարեր՝ չեն կրնար մոռացման եւ ուրացման ենթարկել՝ յիշատակները անմոռանալի եւ տիպար դէմքերու, որոնք տեսակ մը ոդիներ են ձուլուած մեր հոդիներուն եւ ժառանգութիւն մը դարձած սերունդէ սերունդ փոխանցանելի:

Այսպիսի հոգի մը կը կրէր եղերաբախտ Տ. Խորէն Սրբազանը:

Այդ թուականներուն տակաւին երիտասարդ, աշխոյժ եւ կորովամիտ վարդապետ, կը դտնուէր Մերսին, իբրեւ Առաջնորդական Փոխանորդ եւ քարոզիչ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ:

Շնորհալի դիմադիծ մը, ներկայանալի կերպարանք մը կը ցոլար Մասիսական վեհաստուեր վեղարին տակ, իսկ հրաբխային կուրծք մը՝ չքանշաններով զարդարուած լանջին ներքեւ:

Համակ համբոյր, համակ սրբազան բոյր մը կը դիմաւորէր առաջին հանդիպողին ուշադրութիւնը, եւ զոյգ լուսալի աչքեր՝ կարծես Ռիւթկէնեան ճառագայթարձակ հայելիներու պէս՝ կ'անդրացոլացնէին անոր հոգեկան անկեղծութիւնը, ջինջ ու յստակ զգացումները, մաքուր բարոյականը եւ անբասիր կղերականը, աշխարհի մէջ՝ այլ աշխարհէ զատուած՝ սուրբ սքեմի սեւ վարագոյրով:

Վարչագէտ էր,— *իր կարողութիւնը կը բղխէր անկողմնակալ եւ անկեղծ ոդիէն, լուրջ հայեցողութիւնով կը նշմարէր դէպքերը եւ առանց զոյգն իսկ նախասիրութեան կամ փառասիրութեան կ'ունկնդրէր խնդրանքներուն, միշտ բարի եւ միշտ ալ արի ջանքերով կը հաշտեցնէր հակառակ կողմերը, եւ իր ուղղամտութիւնը շատ դիւրութեամբ եղրներ կրնար ներկայացնել հաշտարար Հայր Սուրբին:*

Շինարար էր,— *կարճ ժամանակամիջոցին մէջ յաջողեցաւ Ազգ. գերեզմանատան պարիսպը բարձրացնել եւ կարծեմ ինք էր առաջնորդարանի եւ ազգապատկան տուներու շինութեան առաջին հիմնադիրը:*

Կրթասէր էր,— *իր բոլոր կարողութիւնով կ'աշխատէր Ազգ. վարժարանին բարեկարգութեան համար, եւ յաջողած էր նախանձելի վիճակի մը հասցնել զայն: Երբեք չ'էր դատուէր անկէ, իր պարապոյ ժամերը կ'անցնէր դպրոցին մէջ, դասեր աւանդելով, ունկնդրելով եւ յորդորելով: Մանաւանդ ուսուցչաց թոշակներուն օրը օրին վճարման՝ շատ նախանձախնդիր, Հոգաբարձութեան հոդը մեծաւ մասամբ կը բաժնէր, դոհ թողելու համար կրթական մշակները:*

Քարոզիչ էր,— *Խորէն Հայր սուրբը միջակ կրթութեան տէր մէկն էր, սակայն*

(*) Բնիկ Կիւրինցի, Սսական Վարդ. Տ. Խորէն Ծ. Վարդ. Դիմաքսեանի կեանքը ու գործերը ամբողջացնելու եւ հրատարակելով ազնիւ փափաքով՝ տեղւոյս Կիւրնոյ Հայրենակց. Միութեան վարչական անդամներէն բարեկամիս՝ Պր. Ափարեանին խնդրանքին մասամբ մը գոհացում տալու համար, անոր լուսանկարը նուիրելով մէկտեղ՝ ներկայ ամփոփ տեղեկութիւնն ալ գրելու պարտաւորուեցայ:

Մերսինի պաշտօնէն վերջ Եօզկատի Առաջնորդը եղած, այդ միջոցին Եպիսկոպոսական աստիճանին բարձրացած, ապա իր հայրենիքը եղող Կիւրին հրաւիրուած եւ հոն՝ բացարձակ զոհողութիւնով շինարար մեծագործութիւններ ընելէ յետոյ՝ Մեծ Աղէտին զոհը դարձած է խուժդուժօրէն խողխողուելով:

բարձր եւ ինքնայատուկ վեհութիւն մը կը բուրէին իր խօսած քարոզները:

Սորվեցնելու համար կը խօսէր, ժողովուրդին հասկցած լեզուաւ, ատոր ըմբռնելիք ոճով կը քարոզէր, գիտէր իր բընական եւ սահուն խօսքերը ազդու դարձնել՝ շատ գեղեցիկ առակներով, կրթիչ եւ բարոյալից առածներով եւ մանաւանդ հետաքրքրական պատմուածքներով:

Խորէն Սրբազան՝ զգայուն եւ հայրագորով նուրբ մտայնութեան տէր տիպար կղեբական մը իր վառ յիշատակներով կը մնայ միշտ անմոռաց ու կենդանի մեր սրտերուն մէջ:

Պէյրութ ԳԻՄՍԷԴԱ

ՈՄՆ ՄԱՏԹԷՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Գրեց՝ ՍՏԵՓԱՆ Յ. ԲԱՆԵԱՆ

ooo

Հին ժամանակ Կիւրինի այր մարդոց, տունէն շուկայ, շուկայէն տուն եւ կամ ուրիշ հեռաւոր տեղեր երթեւեկելու միջոցն է եղած էշ կամ ձի հեծնել: Էշը աւելի գործածական էր քան ձին: Լաւ տեսակէն եւ արագաքայլ էշ մ'ունենալը այդ օրերուն, մեր այսօրուան ինքնաշարժ (օթօմօպիլ) մ'ունենալու հաւասար ցանկութիւնն եղած է մեր պապերուն:

Սակայն եղած է ատեն մը որ Կիւրնոյ հայութիւնը, թուրք պէյերու ազդեցութեան տակ, երթեւեկութեան այս միջոցն իսկ ազատօրէն չէ կրցած վայելել եւ կամ գործածելու պարագային հարկադրուած է եղեր դոնէ մասնաւոր թուրքերու փողոցէն ու դռնէն անցնելու ժամանակ վար իջնել ու քալել: Տէր Գասպար քահանան հայերու մէջ միակ բացառութիւնը ըլլալով առանց իշուն քամակէն վար իջնելու կը շարունակէր իր ճամբան, այս իսկ պատճառով թուրքերը բարի աչքով չէին նայեր եւ ոչ ալ անոր հետ կ'ուզէին չափուիլ ծանօթ ըլլալով Տէր Հօր ունեցած յանդգնութեան յարակից իր կռուելու ուժին:

Տէր Աբրահամենց Եօխուշին (զառիվար) տակը՝ Կիւրնոյ փորձանուտ վայրերէն մին, գտնուած է թուրք պէյ մը որ իր ազդեցութիւնը թողած է մինչեւ մեր օրերը: Այսպէս մեր հայրերը եւ մեր նախայրերը միշտ պայքարած են տէրէպէյիական բռնատիրութեանց դէմ, իրենց հայու հոգիին մէջ սնուցանելով վրէժխնդիր ու ազատատենչ սիրտ մը:

Այսպիսի ժամանակի մը՝ վրայ կը հասնի Մատթէոս Վարդապետ անուն եկեղեցական մը՝ Պոլիսէն, կայսերական հրովարտակով, զրկուած պատրիարքարանի կողմէ:

Մատթէոս Վարդապետի Կիւրին ժամանած պահուն քաղաքի հնաշէն բերդը (Ղալան) կը փլի), եւ այդ տարերային դիպուածը թուական մը կ'ըլլայ Կիւրինի պատմութեան մէջ, թուրքին ու հայուն բոլորովին տարբեր տպաւորութիւն մը թողելով:

Մանրամասնութիւններ կը պակսին ճշգրիտ կերպով ի յայտ բերելու համար սոյն ազդեցիկ եկեղեցականին առաքելութիւնը ի Կիւրին, եւ թէ Կիւրնոյ հայ մեծամեծները ինչ մասնակցութիւն բերած են, բայց սաչափ որոշ է որ Մատթէոս Վարդապետ կատաղի թուրքերէն չորս հոգի շղթայակապ իր հետ տարած է Պոլիս պատժելու համար: Ասոնք այլեւս չեն վերադարձած:

Այս դէպքէն վերջ է որ Կիւրնոյ հայութիւնը մի քիչ ազատ շունչ կրցած է քաշել: Դէպքին թուականը ճշդել դժուար է, բայց քննական ակնարկ մը երբ նետելու ըլլանք Տէր Գասպարի կեանքին ու տարիքին վրայ, որ իր վախճանին հասաւ 1895ի կոտորածէն մէկ տարի վերջ 1896ին, համարեայ իր 90 տարեկան հասակին մէջ, ապա ուրեմն պէտք է տեղի ունեցած ըլլայ մօտաւորապէս 1840 թուականներուն:

Մատթէոս Վարդապետի Կիւրին ժամանելը, բնականաբար արդիւնքն է հայ

ժողովուրդին ծոցէն փրթած արդար բողոքի սուր կոչին, որը ժամանակակից դրչի մը ծայրէն թորած է Պոլսոյ պատրիարքութիւնը հատու սուրի մը պէս ուղած է մէկ հարուածով խնդիրը փակել: Պատմութեան վաւերականութիւնը կասկածէ վեր է, որովհետեւ մեր մանկութեան օրերուն երդուած ժողովրդային երգերը որոնք անդիր սահեղծագործութիւններ եղած են եւ այսօր անհետ կորսուած, տեղի ունեցած դէպքերու եւ ապրումներու ամբողջ պատմութիւն մը կը պարունակեն:

Այսպիսին է Ճըզըլենց Սէքքօ Էմմուն(*) պատմական երգը (տեսթան), որուն հատուկտոր մասերը ստորեւ կը յիշենք առանց սակայն ընթերցողին հետաքրքրութեան ու ծարաւին զոհացում կարենալ տալու:

(*) Տէր Գրիգոր Քհնյ. Ճըզըլեանի եղբայրն էր Սէքքօ Էմմին: Երկուքն ալ տարեց էին եւ ժամանակակից Տէր Գասպարի: Սէքքօ Էմմին ժողովրդային աշուղն էր երկու աչքէն կոյր, յաղթանդամ եւ քաջառողջ, աւելի ազէկ պիտի ըլլար ըսել ապառաժի կտոր մը թէ մարմնոյ եւ թէ հաւատքի կողմէ: Տարուան հինգ տաղաւարին, մասնաւորաբար Ծնունդին ու Զատկին անպայման երկու շաշաբաթ ծոմ պահելէն ետք, մէկու մը առաջնորդութեամբ, իր ոտքով եկեղեցի կուգար ու կը հաղորդուեր: Տեսնողին այնպէս կը թուէր, որպէս թէ բան մը չ'էր պատահեր իրեն: Եկեղեցին աւարտելէն վերջ հաստատ քայլերով տուն կ'երթար ու կը ճաշէր:

Մեծ պահքին ծոմ պահելը սովորութիւն էր. ոմանք մինչեւ կէս օր, ոմանք մինչեւ իրիկուն, քիչեր շաբաթ մը եւ կամ երկու: Այս վերջինները կը տկարանային եւ բոլորովին ուժաթափ կ'ըլլային: Կային ասոնց կարգին կարմրտուն եւ նազելի օրիորդներ՝ երազներով առլցուն, որոնցմէ ոմանք նշանած ունէին. նշանածին տունը պարտական էր զանոնք նուէրներով ուրախացնել գործուած առաքինութեան եւ ժուժկալութեան համար: Կոյր Սէքքօն կը վարձատրուէր հոգեպէս միայն, մուրացիկ չէր: Տէր Գրիգոր, որ աղքատներուն կը բաշխէր իր ունեցածը իր եղբօր կարիքներուն դէմ չէր կրնար անտարբեր գտնուիլ:

Աւա՛ղ, որ Սէքքօ Էմմուն աշուղական երգերը անհետ կորսուած են: Ս. Բ.

Գաղութիս հայրենակիցներու ամէնէն երէց Պրն. Վարդօ Ինճէեանի յիշողութիւններէն դրի առնուած է հետեւեալ երգը, որուն լոյս աշխարհ բերելու պատիւը կը պարտինք ուրեմն Պրն. Ինճէեանի:

Եկէք որ աղբրրտիք ձեզի բան ըսեմ
Մատթէոսին վրայօքը պիտի խօսիմ,
Թուրքերուն համար շատ ըսելիք ունիմ
«Բայց Առտծու մեծ փառք տանք» պիտ' ըսեմ:

Կուռինը որ մտաւ նը Ղալան ալ փլաւ,
Կուռնայ թուրքը Հայէն աւելի վախցաւ.
Ֆէթահ աղան որ կը փորէր զույի մը
«Տէր Գասպար մէջը ձգեր» պիտ' ըսեմ:

Եթէ չի գարնը շատ գէշ բան կըլլար,
Ալ անընցէ հասնիլ անգամ չէր ըլլար.
Տէր Գասպարի տունն ալ շատ արիւն կըլլար,
«Անկից վերջը ապրածը էվել է» պիտ' ըսեմ:

Առաջնորդարանը Մատթէոս բազմեցաւ,
Արապենց Իթօն(*) ալ ոտքի կայնեցաւ.
Կուռինի հայերուս արեւը ծագեցաւ,
«Թուրքերուն ալ սիրտերը խախտեցաւ» պիտ' ըսեմ:

Մատթէոս Վարդապետ Կուռինը եկաւ,
Հայերուս համար մենծ բարիք մ'եղաւ
Վարդապետ ու Տէրտէր աղօթող եղան
«Աստուած Մատթէոսին շատ օր տայ» պիտ' ըսեմ:

Ինչպէս վերեւի արձակ երգի պարունակութենէն կը հասկցուի, այդ ժամանակ ուան Կիւրինի հայութիւնը սիրող տարրին՝ այսինքն տէրէպէյութեան հետ ունեցած է սուր պայքար մը. այդպիսի շրջանի մը Մատթէոս Վարդապետի պէս կղերականի մը Կիւրին ժամանումը շատ բարերար ազդեցութիւն մ'ունեցած է: Այս իսկ պատճառով Մատթէոս Վարդապետ անունը ժողովրդականացած է եւ կապուած է Կիւրինի պատմութեան հետ:

(*) Արապենց Ակոն Էմմուն. *Իթօ* կը կոչէին Թուրքերը: Ազդեցիկ մարդ եղած է Կիւրինի մէջ:

ՏԷՐ ԳԱՍՊԱՐ ՔՀՆՅ· ՋԱՏԻԿԵԱՆ

ooo

Մէկու մը կենսագրականը անսխալ ընելու համար, երբ կը պակսին որոշ արձանագրութիւնն կամ տպբիւր, գոնէ պէտք է ժամանակակից ըլլալ եւ չիտմով մօտիկ՝ անոր հասարակական եւայլն գործունէութեանց չուրջ։ Կարեւոր է ունենալ նաեւ երբեմն դազափարի տարբերութիւն, վարքով սեռած բլլալ անոր հասունութիւնը, հետաքննութիւնը, նուիրումն ու արժանիքը ազգային, կրթական եւ ակնգետական խնդիրներու մէջ։

Տէր Գասպար քահանայի կեանքը 90 տարի համարելով, անիկա մեկմէ առնուազն երեք սերունդ մեծ էր։ Ասկա ուրեմն ոչ թէ կենսագրութիւն այլ պարզապէս քաղուածներ պիտի բնեմ անոր կեանքէն քանի մը տարուայ անձնական ծանօթութեանս հետ կցելով այն ինչ որ լսած ենք մեր մեծերէն։

Դեռ հոգի խելահաս էինք, Տէր Գասպար ծերութեան հասակին մէջ էր արդէն, յաղթ, չէն, փառաւոր եւ ժողովուրդին աչքին սիրելի եւ ակնածելի մխանգամայն։

Քայ, յանդուգն ու անվախ էր։ Անոր առասպելական ուժին մասին չատ կը խօսուէր։ Հէքիաթ էր եղած անոր, կիւրինէն Գասպար գիւղի ճամբան վրայ արջու մը հետ ունեցած դիրկընդխառն մենամարտութենէ մը յաղթական դուրս գալը։

Մեզի կը պատմէին նաեւ թէ տէրէպէյինելու օրով, Տէր Գասպար ջորիին վրայ նստած տոհմիկ թուրք մեծերու ներկայութենէն քաշուելու իր ճամբան կը շարունակէր։ Մինչդեռ ուրիշ հայեր յարգանքի համար եւ կամ իրենց վախէն, այդ նշանաւոր թուրք մարդոց թագէն անցնելու առեն պէտք է եղեր վար իջնեն ու քալեն։ Այս մասին նախորդին մէջ դրուած է արդէն։

Տէր Գասպար երբեւ քահանայ պաշտօնապէս պատիւ կը բերէր իր ժամանակակից հայ կիւրինցիին։ Լեզուանի էր եւ հեղինակութիւն ունէր, ուր որ ալ ըլլար։ Զանազան ձեւերով ի նպաստ ակնեցւոյ հողած ձեռնարկներու մէջ դիտէր արդիւնաւոր հասոյթ գոյացնելու կերպերը։

Կատակախօս էր նոյնիսկ իր յանդիմանական չեշտին մէջ։ Զախճորի ակնեցիին չինութիւնը յիշելու մօտ էր։ Կիրակի երեկոն մը գացեր էի պիտեալու չէնքը։ Այդ առեն 13—4 տարեկան հպարտ կայի, ունէի գօրաւոր ձայն։ Հօրս թելադրութեամբ ձայնաւորութիւն կ'ընէի մայր եկեղեցւոյ մէջ։ Տէր Գասպար նստած էր եւ խստօրէն մը մարդիկ իր չուրջ բոլորուած էին։ Երբ դիս տեսաւ, իր քով կանչեց ու սկսաւ հետս խօսիլ։ Գանգատ ունէր։ Կ'ուզէր որ նորաշէն եկեղեցին չապիկ հագնէի։ Ամչկոտ էի, թէ ոչ Մայր եկեղեցին դուրս ոտքս վարժ չէր ժողովուրդին երեսու, չդիտեմ։ Այսպէս սկսաւ իր կատակախառն յանդիմանութիւնը։

— Դու Մեր եկեղեցին չապիկ հագնիլ չես ուզեր, հա՞, ես ալ պիտի չթողում որ Զախճորէն տղչիկ առնես։

Օր մը Մայր եկեղեցւոյ վարժարանին վերի յարկը, Նշան Վարդապետ Զաւրբաճեանի աշակերտանեւուն քննութիւնը կը կատարուէր։ Ներկայ էին Տէր Գասպար, Աւետիս Պատուելի Պըթիկեան (դիչերթիկ), Տէր Յեսու Վարդապետեան, Վարդան Տէմիրճեան եւ ուրիշներ։ Երբեմն առաջին կարդի աշակերտի, հարցումը հարցումի եւաւէն կը տեղար։ Քննութիւն տալը պէտք էր որ ամէն բան դիտնար, իսկ քննութիւն առնողը իրաւասու էր հարցանել դժուարինը, իրթիինը, իր բոլոր դիտցածը։ Կարգը հկած էր կրատարքի դասին։ Տէր Յեսու աշակերտին ուղղելով,—

— Ըսէ տեսնեմ, «Տեսեալ զլոյս մեծ հայրապետին Գրիգորի» այս նախադասութեան մէջ մեծը լոյսին է թէ Հայրապետին։— Աշակերտը թէ,

— Լոյսին է

Տէր Յեսու գլուխը չարժեց ու աւելցուց — կը սխալիս։

Պատ. Պըթիկեան մօտուքը իր ձեռքին մէջէն սահեցնելով, գարձաւ Տէր Յեսուի ու իր խօսքն բռաւ։

— Շիտակ կ'ըսէ տղան։

Գրաքարի մէջ հիմա տիտաննեւրու բաղխումը մօտայուտ էր։ Տ· Գասպար նչմարեց եւ գալու վտանգին կանխելու մը-

մահոգութեամբ իր կատակախառն շեշտով ըսաւ,—

— Է՛, ալ հերիք է հարցուցիք. եթէ կ՚ուզէք բան սորվիլ տղունմէ, հարցուցէք, ապա թէ ոչ բաւական է:

Միջադէպը վերջ գտաւ ինչպէս նաեւ գրարարի քննութիւնը:

Տէր Գասպարի մեծագոյն գործն եղաւ Զախ–ձորի Ս. Փրկիչ եկեղեցւոյ շինութիւնը: Այր ու կին, տղայ ու աղջիկ իրենց ծնողաց հետ քահանային շուրջը հաւաքուած սուրբ գործին համար կ՚աշխատէին: Անդամ մը անոնց յորդոր կը կարդար եւ կը թելադրեր որ քարհանէն շալակով, քար կրելու սկսին, ըսելով.

— Ձեզ տեսնեմ զաւակներս, քալեցէ՛ք, եւ աւելի աշխոյժ ու եռանդ դնելու համար,— այդպէս չ՚են քալեր, այսպէս կը քալեն, ըսելով, խոշոր ու արագ քայլերով յառաջ անցաւ: Ժողովուրդն ալ շտապ հետեւեցաւ իրեն դէպի քարհանը: Մեծ ու փոքր ամէնքն ալ, որոնց մէջ եւ Տ. Գասպար քահանան, մէյմէկ քար շալկած մեղուի պէս կ՚աշխատէինք:

Տէր Գասպարի այդ արագ քալելը, զիս ետ ետ կը տանի գրեթէ 7—10 տարի առաջ վերի թուականէն: Օր մը հայրս իր սովորութեան համեմատ զիս եկեղեցի տարած էր: Զարմանալի է որ Զախ–ձորի վերին հեռաւորութենէն մինչեւ Մայր եկեղեցին կ՚իջնէր պաշտամունքի համար: Իրեն համար օրէնք չէր մօտը, Զախ–ձորի եկեղեցին երթալ: Այդ օրը մեծ եկեղեցական մը պատարագ կը մատուցաներ: Արդեօք Ղեւոնդ Եպսկ. Շիշմանեանը նո՞ր եկած էր Կիւրին, չի դիտեմ: Վերջապէս պատարագի արարողութեան պահուն, ըսպասարկութեան պակասը մէկէն լեցունելու համար, Տ. Գասպար, որ այդ օրը իբրեւ հիւր Մայր եկեղեցւոյ դասին վրայ իր տեղը գրաւած էր, փոխանակ կողմնակի քայլեր առնելու դէպի քարէ աստիճանները, մէկ ոստումով դասէն պատարագիչին քովը հասաւ: Դասէն խորանը երեքուկէս ոտք, գուցէ քիչ մ՚աւելի բարձրութիւն ունէր: Պատարագիչ քահանան որ աստիճան առ աստիճան կը բարձրանար այդ սուրբ լեռը՝ խորանը, խոստովանութեամբ եւ երկիւղով «Դատ արա ինձ Աստուած եւ իրաւ արա՛ ինձ ի դատաստանի իմում» սաղմոսով, Տէր Գասպար մէկ քայլով բարձրացած էր հոն:

Որչափ որ ալ Տէր Գասպար տարեց էր, դեռ իր մէջ ուժին ու կորովին հետքերը կը պահեր, նոյնիսկ այն թուականէն յետոյ, երբ մեծագոյն հարուածը եկաւ ու իջաւ լախտի մը պէս, անոր հասունացած տարիքին վրայ:

Օր մը յանկարծ լուր հասեր էր թէ իր մէկ հատիկ զաւակը Հաճի Գասպար Զատիկեան(*) Հալէպի մէջ մահուան անկողնին մատնուած իր հայրը կը կանչեր: Որչափ որ կը յիշեմ գիշեր ու ցերեկ ճամբայ կտրած է նախ իր ջորիով, յետոյ ձիով ու երեք օրէն հասած Հալէպ: Քանի մը վայրկեանի համար գտնուած է իր որդւոյն որնարին վրայ եւ զայն յանձնած անողոք մահուան: Արդարեւ այս հոդը եւ անդարմանելի կորուստը իր ծերութեան վրայ շատ ծանր էր ու անտանելի: Ատկից վերջ էր որ եկեղեցւոյ շինութեան ձեռնարկած էր:

Զախ–ձորի Ս. Փրկիչ եկեղեցւոյ շինութեան հետ եւ անոր մէջ Տ. Գասպար իր գերեզմանը պատրաստած էր կոփուած քարերով ու խոշոր կափարիչով մը ծածկուած, եկեղեցւոյն մուտքին ձախ թեւին վրայ, ուր եւ թաղուեցաւ հոն 1896 ին:

Պրիճվօթը Ս. Բ.

(*) Հալէպի մէջ Հաճի Գասպար Զատիկեանի նկատմամբ հայրենասէր հայու մը բոլոր յատկութիւնները իր վրայ մարմնացուցած ըլլալը կը վրկայէին շատեր: Այն տուած է կարօտ հայրենակիցներու նիւթական եւ բարոյական ամէն աջակցութիւն: Եղած է բարի ու հեզ իր բնաւորութեամբ եւ իբրեւ վաճառական ցանկալի դիրք մը գրաւած: Երկու զաւակ թողուցած է Զատիկ եւ Յովհանէս անուններով, որոնք եթէ չեմ սխալիր 45—50 տարիքին մէջ պէտք է ըլլան: Տէր Գասպարի գերդաստանին շառաւիղներէն մեր մէջ ունինք Տոքթ. Գասպար Զատիկեան՝ (ատամնաբոյժ) պատուական հայրենակից մը, հաստատուած Նիւ Եորք:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԱՂԱՆԴ ՄԸ ԿԻԻՐԻՆԻ ՄԷՋ

«ԴԷՊԻ ԵՐԿԻՆՔ»

ooo

Գրեց՝ ՇՈՒՂՈՒԼՑԻ

Պոլսեցի Յակոբ եղբայրը,— այսպէս կը կոչէին զինքը,— արհեստով կոշկակար էր եւ կը մնար Սեբաստիա: Կրթուած եւ Սուրբ Գիրքի հմուտ մարդ էր: Չէր ամուսնացած: Կրօնի եւ աստուածարանութեան շուրջ իր ուսումնասիրութիւնները այն աստիճանին զինքը մղած էին նուիրումի մը որ, օր մը վերջապէս կը քաշուի գործէն ու աշխարհային կեանքէն, իր ունեցած չունեցածը ծախելով աւետարանը կ՚առնէ ու կ՚ոկսի քաղաքէ քաղաք Սուրբ Գիրք քարոզել իրեն բնաբան ունենալով «կեանքն ու ինչքը ոչինչ կ՚արժեն, պէտք է նուիրուինք դէպի երկինք»:

Այսպէս, Թոքաթ, Զիլէ, Ամասիա, Մարզուան, Սեբաստիա եւ ուրիշ շատ մը քաղաքներու մէջ «դէպի երկինք» քարոզչութեամբ ունեցեր էր շատ մը հետեւորդներ եւ ուրեմն կազմեր «Դէպի Երկինք Եղբայրութիւն» անուն հոսանքը:

Կիւրինն ալ անմասն չմնաց այդ «եղբայրութենէն»: Յակոբ եղբօր քարոզներն ու աղօթելու ժողովները ապարդիւն չմնացին ու հոս եւս ունեցաւ այդ վերացական գաղափարներով տարուած իր շատ մը հետեւորդները: Այս եղբայրութիւնը կարճ ժամանակի մէջ Կիւրինի գրեթէ ամէն թաղամասերու մէջ իր ժողովատեղիները ունեցաւ, այսպէս Խասպաղ թաղը՝ Սեբաստացի Ղազանճի Կարօին տունը, Ղարատէփէն՝ Խոցենց Համբարին տունը, Եաշտէփէն՝ Պէրպէր Մուղպուլին, Էօրէնը՝ Ղասպենց, եւ Շուղուլի երկու թաղը՝ Թոփալենց տունը էին ժողովատեղիները, ուր ամէն Կիրակի մէկ թաղի ժողովատեղին հաւաքուելով կ՚երգէին ու կ՚աղօթէին:

«Եղբայրութեան» մասնակցեցան տարեց մարդերէ զատ երիտասարդ ամուրի աղաքներ ու աղջիկներ: Յակոբ եղբայրը Կիւրինի մօտիկ Տէրէնտէ եւ Աշոտի գիւղերն ալ կազմած էր այս «Դէպի Երկինք Եղբայրութիւն»ը, որուն թուրքերը կ՚անուանէին Հիլուլի Միլլէթի: Զարմանալի էր որ կառավարութիւնը կ՚անտեսեր ասոնց ազատ հաւաքոյթներն ու ժողովները:

Կարճ ժամանակի մէջ այս երկնային «Եղբայրութեան» բարիքները հետզհետէ սկսան երեւան դալ: Իր անդամներէն շատեր սկսան իրենց գործերէն քաշուիլ, ոմանք իրենց նշանածներէն ետ եղան եւ քանիներ իրենց ընտանիքը լքեցին, «սուտ աշխարհը ի՞նչ կայ, բոլորը ոչնչութիւն, հապա ուրեմն նուիրուինք հոգւով ու մարմնով երկնքին» ըսելով:

Այդ թուականներուն Կիւրինի Առաջնորդը Ղեւոնդ Եպսկ. Շիշմանեանն էր: Վաղինակ անունով վարդապետ մ՚ալ կար որ նոր ձեռնադրուած էր եւ Շուղուլի եկեղեցիին քարոզիչ էր: Վաղինակ վարդապետ քանիցս տեսակցութիւն ունենալով Յակոբ եղբօր հետ, զգուշացուց այս եղբայրութեան առաքեալին, որ ծայրահեղութեան չհասած դադրի իր վարդապետութեան տարածումէն, յիշեցնելով իրեն թէ, շատ մը ընտանիքներ դիմած են Առաջնորդարան եւ բողոքած այդ հոսանքին դէմ, բացատրելով իրենց դժբախտութեան պատճառները:

Սակայն «եղբայրութիւն»ը շարունակեց իր ժողովները:

Այս անգամ Առաջնորդ Սրբազանը իր պատարագի քարոզին մէջ խիստ կերպով քննադատեց այդ եբայրութեան գաղափարը, շեշտելով թէ՝ աղօթքի հետ չպէտք է մոռնալ նաեւ գործնական կեանքը: Խստիւ արգիլեց այդպիսի հաւաքոյթները եւ հրամայեց վերջ տալ այդ հոսանքին:

«Եղբայրութիւն»ը այս արգելքը վերցնելու համար հարիւրէ աւելի ստորագրութեամբ խնդրագիր մը պատրաստելով, Ղազանճի Կարօի, Զոքկարեան Գաբրիէլ աղաի, Սահակ Վարպետի եւ Վարդօ Ինճէեանի միջոցաւ ներկայացուցին Ա-

ռաջնորդին: Սրբազանը գրութիւնը կարդալէ վերջ, բացատրեց եւ ըսաւ թէ, ձեր այս ժողովները օգուտէ աւելի վնաս ունի մեր ժողովուրդին, կառավարութիւնը քաղաքական հանգամանք պիտի տայ անոր. յետոյ չատերուն գործին, նիւթական թէ բարոյական կորուստին պատճառ պիտի ըլլաք, հետեւարար իբր հոգեւոր հովիւը այս քաղաքին խստիւ կ'արգիլեմ ձեր այս գործունէութիւնը:

Այս խիստ ազդարարութենէն վերջ, «Եղբայրութիւն»ը քանի մը անգամ զաղտնի ժողովներ ունեցաւ, սակայն հետզհետէ անդամներու թիւը պակսեցաւ եւ վերջապէս լուծուեցաւ կառավարութեան հետապնդումին տեղի չտալու համար:

«Դէպի Երկինք Եղբայրութիւն»ը վերջ գտաւ իր ետին թողնելով երկու արարուածք մին միւսին հակառակ պատկերներով: Առաջինը — երբ Թ.... աղային քրոջը տունը Եղբայրութեան ժողով կ'ըլլար, Ջ...եան Ս... անոր աղջկան սիրահարուած է եղեր եւ ամուսնացաւ, մինչդեռ Ս.... ամէնքէն աւելի սուրբ եւ «աշխարհային կեանքը ոչնչութիւն է» ըսողներէն էր: Երկրորդը — Եղբայրութեան մէկ անթերի հաւատացեալը Ղազանճի Կարօն որոշեր է տասնեւհինգ օր ծոմ պահել: Ինքը արդէն նիհարակազմ 25—30 տարեկան երիտասարդ մ'էր, 8—10 օր վերջ հիւանդացաւ. ամէն թելադրութիւն անօգուտ եղաւ, բան չկերաւ, տասնեւհինգ օր ծոմ պահեց սակայն հիւանդ անկողնին մէջ մեռաւ: Առաջնորդ Ս. Հօր հրամանով Մայր Եկեղեցիին խորանին ետեւի պարտէզը թաղուեցաւ:

Օրին մէկը Կէնճօղլանեան Տէր Մկրտիչ քահանան առտու կանուխ եկեղեցին երթալու պահուն Ղազանճի Կարօին դեբեզմանին վրայ լոյս մ'է տեսեր: Այս զբոյցը բերնէ բերան խօսուեցաւ եւ չատերու հաւատք ու երկիւղածութիւն ընծայելու առիթ դարձաւ, իսկ մենք մնացինք մեզաւոր... վա՛յ մեզ, վա՛յ մեզ...:

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԶԱՆԳԱԿԻ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Կիւրինի չորս եկեղեցիներն ալ հին ժամանակ մէկ մէկ փայտէ, յետոյ երկաթէ կոչնակ ունէին: Մայր եկեղեցիինը ամենալաւն էր: Փորձած էին կանոնաւոր խոշոր զանգակ մ'ունենալ, բայց թուրք կառավարութիւնը արդիլած էր: Նոյնպէս արդիլուած էր կարպետով կամ դորգով եկեղեցին զարդարել:

Պէզազ Յարութիւն Ամիրայի միջոցաւ իրաւունք ստացուած էր թէ զանգակ եւ թէ քիլիմ (կարպետ) ունենալ եկեղեցիին համար: Կարպետ գործածելը ամէն տեղ ազատ էր, իսկ զանգակը դեռ քաղաքներու թուրք մեծերուն հաւանութենէն կախում ունէր:

Վերջապէս Սեբաստիոյ մայր եկեղեցիին զանգակ մը շինել տալու համար Էրզրումցի ձուլարար մը բերել տուին տեղւոյն Առաջնորդարանին կողմէ: Այդ զանգակագործը հրաւիրուեցաւ նաեւ Կիւրին, Մայր եկեղեցիին զանգակ մը շինելու համար: Թուրքերը բաւական խոչնդոտութիւն հանեցին առարկելով թէ «եկեղեցին մեր թուրք թաղերուն մօտ է եւ մեզի կը ձանձրացնէ», բայց իզուր եղաւ անոնց բողոքը որովհետեւ մեր անվախ ու ամէն դժուարութիւններուն դիմացող Առաջնորդը՝ Ղեւոնդ Եպս. Շիշմանեան, կարեւորութիւն չտուաւ թուրքերուն:

Երբ ձուլարարը Կիւրին հասաւ, ամբողջ մետաղը եւ ծախքը եկեղեցիին կողմէ, իսկ իր աշխատավարձքը, տասը ոսկի վճարումով գործի սկսեց: Կիւրինի բոլոր թաղերու հայերը զանգակի շինութեան համար նուիրեցին, արոյր, պղինձ, արծաթ ու ոսկեխառն մետաղներ:

Զանգակին կաղապարը պատրաստուեցաւ եկեղեցիին բակը: Հայ երկաթագործներ իրենց փքոցները տրամադրեցին փչեցին, հալեցին ու վերջապէս զանգակը թափեցին: Շինեցին կախելիք տեղը: Խուռն բազմութեան մը ներկայութեան զանգակը կախեցին զանգակատան նմանող փայտէ շինուած կամրջակէ մը: Առաջնորդ սրբազանը օրհնեց եւ սկսաւ հնչեցնել ուժգին: Ժողովուրդը խանդավառուած էր ու ուրախ, լսելով զանգակի ազդու ու

խորհրդաւոր հնչիւնը:

Մէկ երկու շաբաթ վերջ զանգակի ձայնը տկար կը հնչեր, ըսին թէ ուժեղ մարդ մը պէտք է չուանը քաշելու եւ զայն հնչեցնելու համար: Այդ ժամանակ Ղարատէփէ թաղէն Խոցենք տղայ մ'ունէին Ղազար անունով 25—28 տարեկան քաջառողջ կազմով երիտասարդ մ'էր, իր արտակարդ աշխոյժութեան համար, Խոցենց խենդ Ղազարը կ'անուանէին զինքը: Կանչեցին այս երիտասարդը զանգակահարութեան համար: Ղազար իր բոլոր ուժով հնչեցուց զանգակը, բայց հազիւ 5—10 վայրկեան տեւեց զանգակը ճաթեցաւ: Մե՛ղք... պէտք էր նորը շինել: Վար առին կոտրած զանգակը:

Էրզրումցի զանգակագործը դեռ Կիւրին էր: Պէտէստէնին մէջ սենեակ մ'ունէր ու կը բնակէր հոն այդ ժամանակ Պէտէստէնը Թաքել աղայենց կը պատկանէր) այդ տեղ էր նաեւ Սեբաստացի (կոյր) Նշանը որ գինեպան էր: Ձուլարարը շատ խմող էր եւ կ'օգտուէր կոյր Նշանի գինեպանութենէն: Այնչափ շատ կը խմէր որ երեկոյին հազիւ անկողին կ'երթար, իսկ առտու դժուարութեամբ գործի կը բերէին նորէն սկսած զանգակի շինութիւնը լրացնելու համար:

Առտու մը երբ սենեկապետը Կարայենց Սէքիզ էմմին կ'երթայ Էրզրումցին կանչելու, դուռը գոց կը գտնէ, կը կասկածի եւ լուր կուտայ կառավարութեան: Կուդայ Իսմայիլ չավուշը իր հետ ոստիկանով: Դուռը բանալով կը տեսնեն որ ձուլարարը մեռած է ստամոքսը պայթած վիջակի մը մէջ: Լուր կուտան Տոքթ. Ապտալեանին: Մինչ բժիշկին հասնիլը Պէտէստէնը հայ եւ թուրք բազմութիւնով կը լեցուի: Բժիշկ Ապտալեան եւ Պրն. Գրիգոր քննելով կը վաւերացնեն թէ չափազանց խմելէն եղած է:

Էրզրումցի զանգակագործը թաղեցին եկեղեցիին կողմէ: Զանգակը մնաց կիսատ: Պէտք էր լրացնել: Բարեբաղդաբար հայ Կիւրինցին ունէր իր հարազատ, ճարտար արհեստաւոր զաւակները:

Համբար Մակարեանը կար որ նշանաւոր գինագործ եւ մեքենագէտ, վարպետ, վարժ ու ընդունակ արհեստաւոր մ'էր: Նա իր ձեռքով եկեղեցիին զանգակը լրացնելու գործին ձեռնարկեց: Կաղապարը լրացուց, կանչեց երկաթագործները, որոնք բերին իրենց փքոցները, փըչեցին ու հալեցին կոտրած զանգակը, աւելի մետաղ խառնեցին ու շինեցին նոր զանգակը աւելի հաստատուն եւ աւելի ուժեղ հնչիւնով:

Այսպէս Կիւրինի եկեղեցիին զանգակը շինեց, ինքը Կիւրինցին:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Կիւրինը ունէր մահմետական եւ քրիստոնեայ բնակչութիւն մը: Մահմետականները քիչ թիւ մը կը կազմէին: Քրիստոնեաները ունէին երեք յարանուանութիւններ, լուսաւորչական, հայ հռոմէական եւ բողոքական:

Հասարակ անհատներու կողմէ առօրեայ կեանքի մէջ կրօնքի վերաբերեալ վիճաբանութիւններ միշտ կ'լլային եւ իրար մէջ վերջ կը գտնէին անշշուկ, երբեմն ալ անախորժ միջադէպներով:

Օր մը սակայն, թուականէս մօտաւորապէս 50—55 տարի առաջ, կրօնի ու եկեղեցիի կարող ներկայացուցիչներու միջեւ կրօնական վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ, որը խիստ կարեւոր եւ պաշտօնական հանդամանք ստանալով, հրապարակային դատաստանի ենթարկուեցաւ թուրք կառավարական եւ կրօնական պաշտօնեաներու, ինչպէս նաեւ հայ յարանուանութեանց ներկայացուցիչներու, ուսուցիչներու եւ հասարակութեանց ներկայութեան:

Ժողովատեղին էր Թէրճէնեան Յովսէփ) աղային պարտէզը, (Թաքելենց փողոցը) Օգոստոս ամսու տաք օր մը: Ժողովին նախագահեց Իսլամ կրօնապետը (միւֆթին): Պաշտօնապէս ներկայ էին դատաւորը եւ քանի մը հոճաներ, լուսաւորչականներու կողմէ՝ Առաջնորդին տեղապահը, քահանաներ, դասատուներ ի մէջ այլոց գիշերօթիկ դպրոցի վարժապետ՝ Աւետիս Պրթիկեանը: Հայ հռովմէական եկեղեցիին կողմէ վարդապետ մը եւ ուրիշներ: Բողոքականներէն երկու պատուելի եւ Տիվրիկցի Պրն. Գրիգոր

Խանդամուրեանը որ թէ պատուելի էր եւ թէ բժիշկ:

Վիճաբանութիւնը շատ կարգապահութեամբ սկսեց եւ տեւեց չորսէն–հինգ ժամ: Երկու կողմէն ալ քրիստոնէական գիտելիքներու շուրջ տրուած բացատրութիւնները, որոնք տաճկերէնի կը թարգմանուէին, խիստ զոհ թողուցին ներկաները, մանաւանդ իսլամ կրօնապետը իր ուրախութիւնը յայտնեց ժողովին, այս առթիւ քրիստոնէութեան շուրջ իր ստացած ծանօթութեանց համար:

Թէ վիճաբանողներու ո՞ր կողմը տարաւ յաղթանակը եւ թէ ի՞նչ հիմանց վրայ, այդ մասը զանց կ՚ընեմ, քանի որ յիշատակագրութեանս նպատակը պարզ դէպքը ներկայացնել է ոչ թէ վերլուծումով զբաղիլ. սակայն սա որոշ եզրակացութիւնը եւ բարոյականը կրնանք հանել, որ այդ պատմական դէպքը, վիճաբանական ժողով մը ըլլալէ աւելի մեր մահմետական դրացիներուն ուղղուած քրիստոնէական դասաւանդութիւն մ՚եղաւ եւ անկասկած թողուց իր որոշ ազդեցութիւնը ընկերային ըմբռնումներու մարդին մէջ:

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԱՂԲԻՒՐԸ

Ժամանակին Կիւրինի Մայր եկեղեցիին ի նպաստ իբր արդիւնաբերական միջոց եկեղեցիին մօտ 8—10 տէզկէհով թիրէ (մանուսա) գործելու գործարան մը շինեցին: Մասնաւոր վարպետի մը հոգածութեան տակ գործը առաջ կ՚երթար: Քաջալերուելով այս ձեռնարկին, հոգաբարձութիւնը որոշ ծրագիրներ պատրաստեց եկեղեցւոյ կալուածները եւ եկամուտը շատցնելու համար. սակայն սոյն ծրագիրները իրականացնելու համար դրամ պէտք էր: Եկեղեցին աղքատ էր այդ շրջաններուն:

Առաջնորդ սրբազան հօր խորհրդով որոշուեցաւ որ եկեղեցիին ունեցած անգործածելի եւ աւելորդ արծաթեղէն, ոսկեղէն անօթներ, խաչեր, կանթեղներ, գաւազաններ եւայլն, եթէ չեմ սխալիր մօտաւորապէս 36 օխա ծանրութեամբ իրեղէններ ծախուի: Այս գործին կարգադրութիւնը յանձնուեցաւ այդ շրջանի հոգաբարձութեան գանձապահ Խաչեր աղա Ազարիաեանի: Ցիշեալը անձնական գործով արդէն տարին մէկ անգամ Հալէպ կ՚երթար կուգար, այդ արծաթեղէնները հետը տանելով ծախեց: Գոյացած դրամով հոգաբարձութիւնը եկեղեցիին շուրջ գտնուող փլատակ տուներն ու խանութները գնեց եւ այդպիսով եկեղեցիին շրջանակը աւելի ընդարձակեց: (Այս այն տեղերն է որ ի վերջոյ 1912–1913 շինուեր է Առաջնորդարանի եւ դպրոցի նոր շէնքերը):

Շէնքերու նորոգութեան եւ թիրէի արտադրութեան գործերը արագ թափով առաջ կը տարուէին: Թէ գործարանին եւ թէ հասարակաց գործածութեան համար ջուրի աղբիւր մը ունենալ կարեւոր էր:

Սաղ թաղի կաթոլիկ եկեղեցիին ուղղութեամբ վերը, ջուրի ակ մը գտան, այդ ջուրը մայր եկեղեցին բերելու համար հարկ էր ջրուղի բանալ: Այս ծրագրուած աշխատանքը եռանդով առաջ կը տարուէր, սակայն բաղխեցաւ դժուարութեան մը, այն է թէ,— ջրուղին պէտք չէր կաթոլիկներու եկեղեցիին մօտիկէն ընթանար:— Այս խնդիրը կառավարութեան քննութեան ու դատի ենթարկուելով որոշուեցաւ խնդրոյ առարկայ եղող շէնքին պատէն 12 ոտք հեռուէն բացուի ջրուղին: Մայր եկեղեցիին ի նպաստ որոշում տրուելուն օժանդակեց նաեւ Ուլու Ճամիին քով դտնուող Թէքքէին շէյխը: Թէքքէն ալ ջուր չունէր եւ ի հարկէ շէյխը կ՚ուղէր օգտուիլ այս պատեհութենէն, նախօրօք հոգաբարձութեան հետ կայացուցած համաձայնութեամբ մը:

Այսպէս թէ այնպէս, կառավարութեան կողմէ վաւերացուած փաստաթղթերով ու հրամանագրով ջուրը բերելու աշխատանքը առաջ տարուեցաւ եւ Մայր եկեղեցին ունեցաւ իր, անուշ ու պաղ ջուրի մշտահոս աղբիւրը, բաց բոլոր յոգնած ու ծարաւի անցորդներուն համար:

1891–ի տարին որ ես Ամերիկա եկայ դեռ աղբիւրը կը հոսէր առատ, անկէ վերջ լուր չունիմ ինչ վիճակուեցաւ անոր, բայց դեռ այդ պաղ ջուրին համը կզգամ իմ ծննդավայրիս հանդէպ ունեցած սիրոյս ու կարօտիս անյագ ծարաւովը...

ԳՐԱԿԱՆ

ՍՀՕԿ, ՍՀՕԿ...

ooo

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ԳԱՐԱԵԱՆ

ԾՆԹ. ԽՄԲ.— Այս յօդուածը զինադադարէն անմիջապէս վերջ լոյս տեսած է Պոլսոյ «Վերջին Լուր» օրաթերթին մէջ: Մենք զայն կրկին կը հրատարակենք իբրեւ զգայուն արտայայտութիւններու գրական գեղեցիկ նմոյշ մը:

Փոքր մանուկ էի՝ ամէն իրկուն երբ ստուերները կը թանձրանային Կիւրինի ծառաստաններուն մէջ ու դիշերը կը յառաջանար, այդ ահագին պարտէզներու խորհրդաւոր լռութեան ծոցէն լսելի կ՚ըլլար ողբի մը պէս միօրինակ յանկերգը, Սհօ՛կ, Սհօ՛կ, Սհօ՛կ...:

Փոքրիկ քոյրերուս հետ պատուհանին առջեւ մայրիկիս տաքուկ ծունկերուն պլլուած գլուխ գլխի, հմայուած ու մանկական երկչոտ հետաքրքրութեամբ թովուած, մտիկ կ՚ընէինք երկար այդ կոչին, որ երբեմն աւելի մօտէն ու երբեմն աւելի հեռուն՝ կոյս խաւարին մէջէն կրկնուելով, միշտ միօրինակ, կ՚երթար խառնուիլ վերը ակին ձորէն հոսող զոյգ առուակներու, ժայռերէն վար թափած ջուրերու շառաչին: Ա՛խ ինչ անուշ էր այն կեանքը, ինչ կակուղ ու տաքուկ՝ մայրիկին ծունկերը մեր մանկական գլուխներուն տակ, պատուհանէն դուրս ի՛նչ հմայիչ՝ պարտէզներուն գիշերը, ինչ զգլխիչ ջուրերուն մեղեդին. եւ այդ ներդաշնակութեան մէջ ի՛նչ հոգեթով սհօկը, թէեւ միշտ անծանօթ մեզի:

Մայր, հարցուցինք օր մը, ո՞ւրկէ է այս ձայնը: Մայրս պատմեց մեզի այն ատեն Սհօկի դաւառական հեքեաթը, թէ նա որբ աղջիկ մրն էր, երբ դիշեր մը միակ փոքր եղբայրը տուն կ՚առաջնորդէր պարտէզներուն մէջէն, կորսնցուց զանի թաւուտքին մէջ, նա այնչափ լացաւ, որ հոն մեր ջուրի ակը բխեցաւ, եւ այդ անհուն վշտին չկրնալով տոկալ, թռչունի մը փոխուած ամէն դիշեր պարտէզէ պարտէզ, ծառէ ծառ թռչելով կը փնտռէ իր կորսուած հոգեհատորին Սհօ՛կ, Սհօ՛կ, Սհօ՛կ: Պատմութիւնը այնչափ ցաւոտ ու սարսափազդեցիկ էր մեր մանկական հոգիներուն, որ ամէն գիշեր երբ Սհօկը կ՚ողբար, աչքերնիս կը թռչուէր, եւ մեր սրտերը կը գալարուէր անոր ցաւովը:

Անկէ ի վեր տարիներ անցեր են, մենք ամէնքս մեծցեր, ես միայն հեռացեր դործով հայրենի օճախէն, բայց այժմ ան պատուհանին առջեւ մեծ մայրիկին ծունկերուն շուրջ, աւելի շատ փոքրիկներն էին շրջապատեր, քոյրեր, եղբայրներ ու եղբօր զաւակներ, ամբողջը եօթը մանուկներ, երկուքէն տասնեւչորս տարեկան. նահապետական տուն մը, մարմնացումը հայ շէն օճախին:

Ու ես օր մը չարաշուք, անոնց բոլորը կորսնցուցի, իրենց մօրը հետ միատեղ, ցորեկ մը երբ արեւ կար հորիզոնին վրայ, տդիտութեան խաւար մշուշին տակ մոլեգնոտ նախանձին մրրիկին առջեւէն, տաժանքի՝ սոսկումի, արհաւիրքի ուրականովը դերիվար, շառաչող խարազանին, արիւնոտ կացինին ու սուինին առջեւէն հալածական վազող մայրերուն օդնութեան բազուկէն լքուած, յոդնած, պարտասած, նօթի, ծարաւի ինկած հետզհետէ ճամբան նուաղած, ու ալ երբ չկար տաքուկ ծունկը մայրիկին՝ ո՞ր քարին հանդչեցուցին իրենց գլուխը մանկական, անջա՞տ թէ քովէ քով, անսուա՞ղ մեռան թէ դահիճներու արիւնոտ տապարով, եթէ իրենք անօթի մեռան, անգղները կշտացա՞ն, կշտացա՞ն կիրքերը յաւիտենական դահիճներուն, եղա՞ւ ձեռք մը արդեօք որ դէթ իր կրօնքին մոլեգնութենէն արբշիռ, վերցնէր անոնցմէ մէկը մեռնելէ առաջ, իսլամ մը աւելցնելու հոգեկան յոյզով: Կա՞յ արդեօք անոնցմէ մէկը, կ՚ապրի՞ այժմ զէթ դահիճին ճիրաններուն տակ: Երկի՛նք, պիտի ըլլա՞յ օր մը որ շատերէն մէկը, զէթ մէկը միայն սեղմելով կարենամ սեղմել կարօտակից սրտիս վրայ:

Սհօ՛կ, Սհօ՛կ, հայրենի թռչնիկ, ուշ

դիր ինձ քոյրի՛կ, դուն մէկ՝ ես եօթը կորուցի, սիրաս լափող կրակէն արցունքս բոլոր ցամքեցաւ: Կաց քոյր, ինձ տուր թեւերդ պահ մը: Ես ալ թռիմ հայրենի աշխարհի աւերած օճախներ, փնտռեմ, որոնեմ, մութին մէջ, արեւին տակ, ողբամ քեզի պէս ու զոչեմ, Երուա՛նդ, Վարդանո՛ւշ, Հայկուհի՛, Վարդդէ՛ս, Սիրանո՛ւշ, Անդրանիկ, Տիգրա՛ն, փնտռեմ ու եթէ ողջ չգտնեմ, ժողուեմ անոնց նշխարները, սփռուած աճիւնը նուիրական, ժողուեմ ու թաղեմ որ ծնի ու ծլի նոր կեանք նոր հայութիւն, մէկի տեղ տասը, մէկի տեղ հարիւր: Ես կը հաւատամ, կը հաւատամ թէ հայ կեանքը, հայ հոգին չի մեռնիր, միշտ նորը կը ծլի աւելի ուռճացած: Ա՛խ այդ դէթ քիչ մը ըմբռնեն հայու դահիճները, երբ ամբողջ ազգը հրէշաչարչար մորթոտելով սպառել կը կարծէին, ըմբռնէին, գիտնային թէ հայ հոգին միշտ կենդանի է՝ անմահ է:

Փարիզ

ՃՇԴՈՒՄ ՄԸ

«Կիւրինի Յուշ»ի թիւ 2-ի մէջ երեւցած Քաղաքական Դէպքեր յօդուածին մէջ յիշուած Զէյթունցի Վարժապետի նըկատմամբ որ Մանուկ Կակոսեան գրուած էր պիտի ըլլայ Մանուկ Զգոնեան: Յիշեալը իբրեւ քաղաքական յանցաւոր խիստ կերպով հետապնդուած է կառավարութեան կողմէն: Կիւրինէն դիշերօք անցած է Զէյթուն քանի մը կարիճ Զէյթունցիներու շնորհիւ. անկէ ալ Ֆրնուզ ապաստանած է վանահօրը քով: Ժամանակ մը վերջ կղերականի տարազով Կիպրոս հասած է, ուր ճանչցուած է Համբարձում Գէորդեան անունով: Կը կարծուի թէ դեռ ողջ է եւ կը մնայ Կիպրոս:

Մանուկ Զգոնեանի յեղափոխական գործունէութեան ծանօթանալ փափաքողներ թող հաճին կարդալ Իննուսունեւ-Վեց՝ արիւնի մէջէն գիրքը Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Պոլսոյ Պանք Օթօմանի դրաւումի գրուածքին մէջ:

Իսկ Մանուկ Վարժապետ Կակոսեանը բնիկ Կիւրինցի է, որու մասին ուրիշ առթիւ պիտի անդրադառնամ: Շ.

ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հետեւեալ անտիպ ոտանաւորը Աթէնքէն Օր. Աղատուհի Ժամկոչեան իր հօր՝ Պրն. Համբարձում Ժամկոչեանի յուշատետրէն ընդօրինակելով, Խըմբագրութեանս զրկած է հրատարակութեան համար:

Ինչ բան ալ էփի պարկեննի ճօշին,
Ամէն շաբաթ կեփի կաթան ու պիշին:
Տղան ալ չաշեր ապուրին ուշին:

Եղն ու մեղրը մէկտեղ աղէկ բան կըլլայ,
Հացով հաւկիթ կ'ընեն ճիկէրճան կըլլայ,
Սուտ աշխարհքին արքայութիւնն էն
կըլլայ:

Շըհէյով պրինձին *ըէնկը պոզ* է
Վրայինը կարմրցուած *խորող* է:
Կաթնապուրը քովը կէվրէկ կո կո՛ւզէ..
Եղը քիչ լեցնողը *տէյնէկ* կո կ'ուզէ...

ooo

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾ

Թէնճրան ղնալած
Ղափաղը գտած:

* * *

Դրացին,
Մեր շունը բերա՞ւ հոս կացին...

* * *

Խօսք ըսածդ կլոր է
Խորհէ վերջը գլոր է:

* * *

Անցանք, դարձանք բարեւ քեզ...

«ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ»

Ստացանք Տօքթ. Օ. Կէրկէրեանի (Պէյրութ) հեղինակութիւնը եղող «Դըպրոցական առողջապահութիւն» գիրքը, հրատարակուած ի նպաստ Կիւրինի Հայրենակցական Միութեան:

Կը շնորհաւորենք մեր յարգելի Տոքթորը սոյն հրատարակութեանը համար, եւ կը յանձնարարենք մեր նոր սերունդը կրթող վաժարաններու, որպէս զի, այսպիսի առողջապահական օգտակար դասագրքերու գործածութիւնը պարտաւորիչ դարձնեն:

«ԿԻՒՐԻՆԻ ՅՈՒՇ»Ի ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԸ

ԿԻՒՐԻՆԻ ՅՈՒՇ Ի ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ազգի մը քաղաքակրթութեան ու յառաջդիմութեան գլխաւոր ազդակն է մամուլը: Մամուլն է մարդոց աշխարհահայեցողութեան, քաղաքական, ընկերային, դաղափարական վարդապետութիւններու ուղեցոյցը: Եւ վերջապէս մամուլն է ազդի մը, ժողովուրդի մը ազգապահպանման, կրթական, Ֆիզիքական եւ անտեսական մշակոյթին արտայայտիչը:

Մամուլի գոյութիւնը եւ անոր կարեւորութիւնը անհրաժեշտ է ամէն ազգերու համար: Մանաւանդ մեզ՝ հայերուս համար, որովհետեւ ոչ մէկ միջոց պիտի կրնար քաղաքական դէպքերու բերումով ցիրուցան եղող հայութեան բեկորները իբրեւ հայ պահել ու սատարել անոնց ազդային մշակոյթին պահպանման: Ապա ուրեմն կրնանք կշռել հայ մամուլի կատարած դերը մեր պատմութեան եւ հայ իրականութեան մէջ:

Կիւրինի Յուշն ալ իր կարգին մեծապէս խանդավառութիւն եւ հետաքրքրութիւն ստեղծեց իր շուրջ իր գոյութեան առաջին թիւէն իսկ սերտօրէն իրար կապելով աստ ու անդ ցրուած կիւրինցիներս: Ի սրտէ կը շնորհաւորենք Կիւրինի Յուշի հրատարակութեան նախաձեռնութիւնը եւ կը դնահատենք իր մատուցած ծառայութեան համար:

Քանի որ անհամբեր կ'սպասենք Կիւրինի Յուշի յաջորդական թիւերուն ապա ուրեմն քաջալերենք զայն որպէսզի կարելի ըլլայ դոնէ ամսէ ամիս հրատարակել:

Պարտականութիւն մը պէտք է սեպէ մեզմէ ամէն ոք, մեր կորսնցուցած ծնընդավայրը վերաշինել ու յաւերժացնել մօտիկ անցեալի մեր պապենական յիշատակները: Այդ պիտի կրնանք ընել միայն հաւաքական գիտակցութիւն ունենալով ահաւասիկ Կիւրինի Յուշ պիտի ըլլայ մեզ այս նպատակին առաջնորդող լուսատու ջահը:

Հայրենակիցնե՛ր,

Հայրենասիրական զգացումները եւ զոհաբերելու մեր ազնիւ տրամադրութիւնները ի մի հաւաքելով վերակենդանացնենք Նոր Կիւրին մը մեր հայրենիքին մէջ, մեր հողին վրայ: Հոն ընենք մեր վերջին կայանը ու հոն վար դնենք մեր ձեռքէն թափառականի ցուպը:

Առանց նկատի ունենալու թէ Հայաստանի մէջ ինչ բէժիմ գոյութիւն ունի, այն տեղ մեր հայրենիքն է, մեր հողը, հետեւինք մեր միւս քաղաքացիներու բարի օրինակին եւ Նոր Արաբկիրին, Նոր Սեբաստիային, Նոր Խարբերդին, Նոր Թոմարզայի եւ շատ մը ուրիշներու կողքին կանգնեցնենք Նոր Կիւրինը եւ շէնցնենք զայն:

Քորտոպա ԽԱՉԵՐ ԳԱՐԱՄԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Տէր Խմբագիր,

Պատուական պարբերաթերթիդ թիւ 4ի մէջ կարդացի Պրն. Ա. Մ. Գօչունեանի «Դիտողութիւններ Վահանեան Ընկերութեան անցեալէն» քննդատական գրութիւնը իմ յօդուածիս նկատմամբ:

Վահանեան Ընկերութեան հիմնադիրներէն Յարութիւն աղա Մարանեան իր 1914 Յուլիս 18 թիւ նամակով (նամակը քովս է) գրած է, «Կիւրին երթալու նպատակ ունիմ, երթալուս Սամսոնի եւ այլ տեղի կալուածները Կիւրինի առաջնորդարանին միջոցաւ Մայր եկեղեցիին յատկացնել պիտի ջանամ յօգուտ դպրոցներուն:» Քանի որ հիմնադիրը՝ ինքը տրամադիր եղած է ազգին սեպհականութիւնը դարձնել ընկերութեան հարստութիւնը, հապա ինչո՞ւ Պրն. Գօչունեան կ'աշխատի իրաւունք ու սահման դնել ըսելով թէ՝ «սեպհական միջոցներով ստեղծուած եւ քօ–օբրեթիւ հաստատութիւն մ'եղող Վահանեան Ընկերութիւնը բացարձակապէս զուրկ է համազգային հանգամանք ունենալէ եւ երբեք ներելի չէ հանրային դատաստանի ենթարկել:»

Ես իմ գրութիւնովս աշխատած էի պատմական նկարագրութիւն մը ընել միայն որոշ փաստերու վրայ հիմնուելով: Շօշափելիութենէ զուրկ եւ դէթ ներկայիս գոյութիւն չունեցող խնդրոյ մը շուրջ,

նոր հարցեր արծարծելու միտում չեմ ունեցած երբեք: Սակայն մեր անցեալին մէջ կատարուած իրողութիւնները իբր պատմութիւն, մեր նոր սերունդը եւս անոնցմովհետաքրքրել պարտականութիւն մ'ըլլալու է մեզ համար:

Հարցը ինձ համար փակուած նկատելով, համեստօրէն պիտի ուզէի թելադրել որ Կիւրինի Յուշի լուրջ եւ սուզ էջերուն վրայ անտեղի բառերով որակումներ պարունակող գրութիւններ երբեք չ'երեւին:

Յարգանօք
ՇՈՒՂՈՒԼՅԻ

ԾՆԹ. ԽՄԲ.— Վահանեան Ընկերութեան շուրջ եթէ տրուին մեզ լրացուցիչ փաստեր ու տեսութիւններ լուսաբանութեան համար, իբրեւ պատմական արժէք ներկայացնող խնդիր մը, սիրով նկատողութեան պիտի առնենք, առանց սակայն աւելորդ վիճաբանութիւններու տեղի տալու:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՃՇԴՈՒՄՆԵՐ

Կիւրինի Յուշին պիտի աշխատակցիմ իմ կարողութեանս ներած չափով: Գրութիւններս պիտի ըլլան նկարագրութիւններ, բացատրութիւններ, Կիւրինի առածի կարգ անցած նիւթերու՝ ժողովրդական ասութիւններ, սովորոյթներ, բարքեր, կենցաղ եւայլն, սկսեալ մարդուս ծնունդէն մինչեւ մահ:

Նախ քան սկսիլս, ներելի թող ըլլայ ինձ Կիւրին Յուշի Ա. տարի թիւ 1 եւ 2ի մէջ երեւցած քանի մը գրութիւններու նկատմամբ դիտողութիւն ընելով խնդրել յօդուածագիր հայրենակիցներէն, որ ըստ կարելւոյն իրականութենէ չշեղին:

Այս դիտողութեան տակ կ'իյնան օրինակ, Վարդանը, Ա. տարի թիւ 1 էջ 20 եւ էջ 35ի Օր. Եսթեր Շահպազեանի պատմութիւնը: Ա. տարի թիւ 2, էջ 56, Շուղուլցիին գրածը իրական պատմութիւն մ'է, բայց թող ներուի ինձ ըսել թէ, Սեբաստացի պղնձագործ Կալուկը չփոթած է Սեբաստացի Կարօի հետ: Կալուկը եւ Կարօն միեւնոյն անձնաւորութիւնը չեն: Սեբաստիոյ բանտին մէջ Հաճի Սարգիս աղայի եւ Կարօի երդերուն եւ ոտանաւորներուն շուրջ յիշատակութիւնս պիտի ընեմ իր կարգին:

Ինչպէս ամէնուս ալ գիտցածն է, մեր քահանաները ամէն ինչ պահպանիչով կը վերջացնեն, բայց ես կը փափաքիմ պահպանիչով սկսիլ:

Պահպանիչ Կիւրինի Հայրենակցական Միութեան Քրիստոս աստուած մեր պահեայ, պահպանեայ զՅուշս Կիւրինի ընդհովանեաւ Սբ. եւ պատուական խաչիւդ քո, ժողովեա՛ ի շուրջն նորա զամենայն հայրենակիցս մեր եւ փրկեա՛ զերեւելի եւ զաներեւոյթ թշնամիս մեր ի սահմանաց մերոց եւ ի բնակութենէ մերմէ. Ամէն:

Կիւրին ըստ իմ լսածին, իւր անունը առած է Կիւրենոս Կայսրէն: Կիւրենոս Կայսեր տիրապետած հողամասը հասած է մինչ Էօրէն — Շուղուլ ըսուած տեղը, ատկէ անդին չէ անցած, որով Էօրէն եւ Շուղուլ իրենց բուն անունը պահելով հանդերձ, քաղաքը Կիւրին կոչուած է:

Ընդհանրապէս կը կարծուի որ նախապէս Կիւրին դաղթողները հետեւեալ գերդաստանները եղած են:—

Աբանեան, Աֆարեան, Բանեան, Բարակեան, Փիրանեան, Գոչունեան, Եղկիլեան, Երնէկեան, Թահմազեան, Թումաճաեան, Իտիրեան, Խէնզէտեան, Խրըտեան, Խնկիկեան, Խտըրեան, Խումաթեան (այժմ Վարդապետեան), Խրոյեան, Թոթիկեան, Ծառուկեան, Կէրկէրեան, Կրտլօղեան, Կոստիկեան, Հանտալեան, Ղէմեան, Ղըլաւեան, Ղրվախեան, Ղրճախեան, Ղօխղօղեան, Ճանճիկեան, Ճէմճէմեան, Ճըճըխեան, Ճըյլէզեան, Մակարեան, Մուղամեան, Մսէսեան, Մրմրեան, Շահպազեան, Շէչէտեան, Ջննոզեան, Չիմիզարեան, Պօրզակեան, Պըլտեան, Վիզվիզեան, Տատուրեան, Տիտիզեան, Տոտագեան եւ Օհինեան:

Աշոտեան, Թէրճանեան, Կպինեան, Ղէյսէրեան, Զէյթունցեան, Պաղտատեան եւայլն, ասոնք, ինչպէս իրենց պահած մականուններէն կը հասկցուի, բաւական տարիներ յետոյ Կիւրին հաստատուած ըլլալու են:

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Ծնունդ.— Երբ երեխայ մը ծնանելու ըլլար, մինչեւ 40 օր, անհրաժեշտ էր մկրտել, հակառակ պարագային մեղք էր: Երեխան դայեա-

կին եւ կնքահօր միջոցաւ եկեղեցի կը զըրկուէր միասին (Ըպրըզ)ով տաք ջուր:

Մկրտութիւնը լրանալէն յետոյ, ոմանք քահանան տուն կը հրաւիրէին: Այս պարագային քահանան տանը մօտենալուն, կնքահօր ձեռքը գտնուած երկու մոմերն վառելով կ'սկսէր շարականը. երբ դուռը հասնէին, երեխային մայրը դուրս ելլալով, քահանային խաչը ու կնքահօր ձեռքը համբուրելով երեխան կ'առներ ու ներս կը տանէր: Մինչեւ այդ օրը մօրը դուրս ելլալը մեղք սեպուած էր:

Անկէ վերջ քահանան ծննդեան գիրքը կարդալով, պահպանիչով մը կը վերջացնէր, աչքերնիդ լոյս ըսելով: Եւ կ'սկսէր օրհնութիւնները, «աչքերնիդ լոյս», «Աստուած ամուր ձեռօք տուած ըլլայ», «Աստուած հօրով – մօրով մեծցնէ»: Ի պատասխան օրհնութիւններու.— «Տառօսը տուներնիդ ըլլայ» կ'ըսէին:

Տնական.— *Երբ տան մը մէջ քանի մը փոքրիկներ գտնուէին, անոնց մեծ մայրը «Իծէն» ամեն ինչ էր, պաշտպանը, հոգատարը, հաշտարարը եւ կամ զանոնք զըւարճացնողը: Շատ անգամներ սապէս ասութիւններ կ'ընէր.—*

Ջուկը, մուկը մէկ տապակ, ո՞րը կ'ուտէք:
Հէքէթ, հէքէթ, հէք մը գտայ,
Պատին ծակէն վէգ մը գտայ,
Կորսուցի ալ չգտայ:

(Շար.)

ԳՐԻԳՈՐ Յ. ՃԷՄՃԷՄԵԱՆ

Պուէնոս Այրէս

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Կիւրինի պատմական տեղեկագրութիւններու շուրջ մեզ ղրկուած յօդուածները մենք նոյնութեամբ հրատարակելու հարկին տակը կը գտնուինք, որովհետեւ դիւրութիւն չունինք անոնց մանրամասնութիւնը ճշդելու: Ուստի այլեւայլ դիտողութիւններու տեղի չտալու համար կը յանձնարարենք մեր յարգելի յօդուածագիրներուն, որ բարի ըլլան իրենց գրութիւնները ճշգրտօրէն ներկայացնել, իրազեկ ըլլալով իրենց ընտրած նիւթին:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

ԽՈՍՏՄՆԱԼԻՑ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ՄԸ

ԳԱՀԻՐԷ:— Օր. Ալիս Հ. Խանդամուրի դաշնակի «բըսայթըլ»ը տեղի է ունեցած Յունիս 5–ին, Կիրակի երեկոյին «Վէնիւս» լուսանկարչական ընդարձակ սրահին մէջ, մօտ 200 հոգիէ բաղկացեալ երաժշտասէր բազմութեան մը ներկայութեան:

Յայտագրի պարունակութիւնը եղած

է դասական ու բօմանթիք երաժշտութեան մեծ վարպետներուն, Պախի, Մօցարտի, Մէնտէլսոնի, Պէթօվէնի, Շօփէնի եւ Լիցի դժուարին կտորներէն ընտրեալ ժողովածոյ մը:

Օր. Խանդամուր դաշնակի իր ճարտար նուագածութեամբ յայտնութիւն մ'է եղած տեղւոյն արուեստասէր հասարակութեան համար իր ցոյց տուած արուեստագէտի իրական յատկութիւններով: Նա նուագած է բոլոր կտորները մտովին, առանց իր առջեւ որեւէ գիրք ունենալու, իր նուագին մէջ դնելով արագաշարժութեան, ճկունութեան ու խորունկ զգայնոտութեան նրբութիւններ:

Յայտագրի ամբողջ տեւողութեան, ներկաները բարձր արուեստագիտական վայելք մ'ունենալով խանդավառ հիացումով մը ծափահարած են խոստմնալից դաշնակահարուհին:

Դաշնակի հետեւող հայուհիներէն, օրիորդը առաջինն է եղած որ կարճ ժամա-

նակի մէջ, ինքնավստահօրէն համարձակութիւնը եւ կարողութիւնը ունեցած է դաշնակի «բըսայթըլ» մը տալու Գահիրէի մէջ:

Օր. Այիս Խանդամուր զաւակն է Վեր. եւ Տիկին Հ. Խանդամուրի(*):

Կը շնորհաւորենք երիտասարդ արուեստագիտուհին, մաղթելով իրեն նորանոր յաջողութիւններ եւ փայլուն ապագայ մը:

●

ԸՆԹԱՑԱԻԱՐՏՆԵՐ

Քալիֆօրնիայէն կը գրեն.—

Յունիս 8 ին Սենկրի (Քալիֆօրնիա) բարձրագոյն դպրոցէն ընթացաւարտ եղան Տէր եւ Տիկին Ղեւոնդ Շահպազեանի անդրանիկ որդին Պետրոս Շահպազեան եւ դուստրը Սաթենիկ Շահպազեան: Այս առթիւ Տէր եւ Տիկին Շահպազեան իրենց ուրախութեան ու երջանկութեան բաժնակից ըրին նաեւ իրենց ազգականներն ու բարեկամները, սարքելով երեկոյթ մը ի պատիւ պատանի շրջանաւարտներուն:

* * *

Ֆրէզնոյի բարձրագոյն դպրոցէն ընթացաւարտ եղաւ Արա Լուսինեան, որդին հանգուցեալ Մանուէլ Լուսինեանի: Երիտասարդ Արա մտադիր է յառաջիկայ շրջանին յաճախել Ֆրէզնոյի տեղական գոլէճը:

* * *

Աբէնք–Ֆիքս, Յունաստան.— Օր. Ազատուհի Հ. Ժամկոչեան յաջողութեամբ շրջանաւարտ եղած է տեղւոյն Ազգ. վարժարանէն: Օր. Ազատուհի Պրն. Համբարձում Ժամկոչեանի աղջիկն է եւ ունի իրմէ փոքր երկու քոյրեր եւ մէկ եղբայր եւս, որոնք Հայ Ազգ. վարժարանը կ՝ուսանին:

●

(*) ԾՆԹ. ԽՄԲ.— Վեր. Հ. Խանդամուր թոռն է, 1870–ական թուականներուն Կիւրին հաստատուող ազգային թէ կրօնական գործունէութիւն ունեցող Պրն. Գրիգոր Խանդամուրին:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Զանազան գաղութներու մէջ գտնուող մեր հայրենակիցները կազմակերպելու շուրջ թերթիս կողմէ եղած կոչերը եւ թելադրանքները, ուրախ ենք յայտնելու որ արձագանգ գտած եւ ընդհանուր հետաքրքրութիւն արթնցուցած են. հետզհետէ հիմնելով նորակազմ միութիւններ: Ջերմապէս կը փութանք շնորհաւորել զիրենք:

Կը յանձնարարենք տակաւին անկազմակերպ մնացած մեր գաղութներու հայրենակիցներուն, որ հետեւին սոյն օրինակին:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԻԻՐԻՆԻ ՀԱՅՐՆՑԿՆ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐԱԿԱԶՄ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ ՔԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ժամանակէ մը ի վեր դաղութիս Կիւրինցիները խորհրդածութեան առարկայ բրած էին կազմակերպուած միութիւն մը ունենալու հարցը: Այս նպատակին համար տեղւոյս Հէտկէյթ Բարքին մէջ Մայիս 30–ին ունեցանք հաւաքոյթ մը, ուր ներկայ էին Ֆրէզնոյի եւ շրջակայքի Կիւրինցիներէն մեծ մասը:

Կիւրինի Հայրենակցական Միութեան մասնաճիւղ մը կազմելու յայտնուած փափաքին ու առաջարկին ընդ առաջ երթալով՝ ներկաներէն քսան անձինք անդամ արձանագրուեցան եւ ընտրեցին վարչութիւն մը հետեւեալներով.— Պրնք. Վարդան Թէրճէնեան, Գալուստ Գալօեան եւ Սեդրակ Գէմեան: Վարչութիւնը գործը առաջ պիտի մղէ կարելիութեան սահմանին մէջ: Յուսով ենք որ մօտ ատենէն այս շրջանի բոլոր Կիւրինցիները պիտի միանան այս մասնաճիւղիս: Ծրագիր – Կանոնագիրէն 3 օրինակ, Կեդր. Վարչութիւնը մեզ ճամբած էր ճիշդ ժամանակին: Ներկայ անդամներէն ոմանք ծրագրի մասին բանաւոր դիտողութիւններ ըրին, թէ՝ ներդաղթի կամ ներկայ Խորհրդային Հայաստանի մէջ շինարարութեան մասին

բացորոշ կերպով բան մը գրուած չէ(*)։ Բայց արուեստին տուինք ըսելով թէ այս Մրագիր – Կանոնագիրը ապագրուած է Ներգաղթի խնդիրէն բաւական առաջ։

Այս կողմի դիտակից հայրենակիցներուն մեծ մասը կը խորհի թէ միակ ամմաական դարմանը՝ մեր տարաբախտ եւ թափառական հայրենակիցներ օր առաջ կրցած չափովնիս Խորհրդային Հայաստան փոխադրելն է, որոնք երթալով գործ կը լծուին թէ ինքնապահ կ'ըլլան թէ հայրենիքի վերաշինութեան մէջ մաս եւ բաժին կ'ունենան։ Այս չատ կարեւոր եւ աժմէութիւն ունեցող խնդիրը ուրիշ մասնաճիւղերու նամանաւանդ Կեդր· Վարչութեան ներկայացման կը յանձնենք։ Ներկայի եւ թէ ապագայի մասին լրջօրէն խորհող ուել հայրենակից՝ չեմ խորհիր տարբեր ուղղութեամբ պիտի մտածէ այս խիստ կենսական խնդրոյ շուրջ։

Մաս մը հայրենակիցներ Լօս Անճէլոսի, մաս մըն ալ Սան Ֆրանսիսքոյի եւ Օքլէնտի չրջաններէն ունինք։ Կեդրոնին եւ մեր Նորակազմ մասնաճիւղի վարչութեան կը մնայ այդ ուղղութեամբ չանքեր ընել եւ բոլոր Քալիֆորնիայի հայրենակիցները նոյն պատասխանութեան չուրջ հրաւիրել։

(*) ԾԱՆՕԹ· ԽՄԲ·— Թերթիս վարչութիւնը նկատի ունենալով այսպիսի այժմէականութիւն ներկայացնող կենսական խնդիրներ, ծեռնարկած է մասնաւոր բանակցութեան մը Կ· Հ· Միութեան Կեդր· վարչութեան հետ։ Մանրամասնութիւնները պիտի տեղեկացուին յաջորդ թիւերով։

Բ Ե Ր Կ Ե Ր

(Բացօդեայ Հաւաքոյթ)

Յունիս 3 ին, Վարդավառի ոնի օրը, Կ· Հ· Միութեան Ֆրէզնօի (Քալիֆորնիա) մասնաճիւղը իր անդրանիկ բերկրերը ունեցաւ Քինկ գետի գլուխը ամրին, Հէտ Կէյթ կոչուած վայրը, որը այս մօտակայ շրջանակին լաւ ու օգտաւէտ զբօսավայրերէն մէկը նկատուած է(*)։

Ներկայ էին կիւրինցիներ, կիւրինցու փեսաներ եւ բարեկամներ։ Կարճ ժամանակի մէջ տիկիններու հաւաքական աշխատանքով սեղանները պատրաստուած էին անթերի կերպով։ Շիշ էպապի պատրաստութեան գործը կատարեց Պրն· Գալուստ Գալօեան իր օգնականներով։ Կերուխումէ անցաւ խիստ հաճոյալի։ Ճաշի ամբողջ սեւեռութեան ներկաները կատակասէր խօսակցութիւններով գուարթ տրամադրութեան մէջ էին։

Ճաշէն վերջ, վարչութեան առենապետ, Պրն· Վարդան Թէրձեկեան որ ըստոնձնած էր հաւաքոյթին նախագահութիւնը, օրուայ ոնին առթիւ (Վարդավառ) չուրս որակեց ներկաներուն վրայ, հայրենի յիշատակներու քաղցր վերյիշումներ ընելով։

Օրուան հաւաքոյթին չուրջ խօսեցան հետեւեալները։

Պրն· Պետրոս Միհեան (փեսայ) կատմակերպական խնդիրներու մէջ ունեցած փորձառութեամբ թելադրեց որ՝ մինակ կազմակերպութիւը բաւական չէ, այլ հաստատ համոզումով, յարատեւ աշխատութեամբ Կ· Հ· Միութեան նորակազմ մասնաճիւղը լաւ հիմերու վրայ դնելու ենք։ Ոեւէ անձնական նկատում կամ քինախնդրութիւն երբէք մուտք գտնելու չեն ընդհանուր գործին մէջ։

Լեւոն Շահապեան՝ ներկայ մեր ազգային կեանքը վեր առնելով հայրենակցական կազմակերպութիւններու ունեցած եւ ունենալիք կարեւոր դերը չեշտեց ներգաղթի եւ չինարարական մարդին մէջ։

Գալուստ Գալօեան՝ կազմակերպութիւններու ունեցած օգտակար գերերը մատնելէ վերջ՝ թելադրեց՝ գործը որ ըստոնձնած ենք ուղիղ սրտով վարինք, ու մեր կարողութեան սահմանին մէջ առաջ տանինք զայն։ Շատ մը մեծ գործեր խոնարհ սկզբնաւորութեան արգիւնք են։ Ներկաները բոլորն ալ իրենց բարեմաղթութիւնները բերին մեր ձեռնարկին չուրջ։

(*) Այս տեղ է որ հոկայ գետին վիթխարի գնացքը արհեստական կերպով զրսպելով, հրեմ բաժանմունքներու վերածուած է։ Երեմ բաժանմունքներն ալ իրենց բազմաթիւ ստորաբաժանմունքներով հարիւր հազարաւոր արտաւար գետիններ կը ջրեն։ Լ· Շ·

Տիկին Մարիամ Շահպազեան միութեան շուրջ վայել արտասանութիւն մը ըրաւ: Առանձին կամ խմբովին երդեցին Մարթա Գալօեան, Էլիզա Յակոբեան, Վարդանուշ Շահպազեան, որոնք դեղարուեստական վայելք մը եւ փայլ մը տուին հաւաքոյթին: Գնահատելի էր վարչութեան բերկերի ձեռնարկը: Քաջայոյս ենք որ ուրիշ առթիւ ոեւէ հայրենակից ինքզինքը չի պիտի զրկէ այս տեսակ հայրենակցական խանդավառ հաւաքոյթէ մը: Ներկաները շատ ուշ ատեն ակամայ բաժնուեցան օգասուն վայրէն, հայրենակցական վառ երեւակայութիւններով:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆ

Կ. Հ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՐԻՉՄՈՆՏԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԱԾ

Ռիչմոնտէն (Վա.) Պրն. Աբրահամ Գրիգորեան մեզի կը տեղեկացնէ հետեւեալը.—

Կիւրինի Հայրենակցական Միութեան Կեդր. Վարչութեան անդամներէն Տեարք Յարութիւն Սիրանոսեան եւ Լեւոն Հեքիմեան դաղութիս այցելութիւն մը տալով վերակազմեցին տեղւոյս (Ռիչմոնտ) Մասնաճիւղը, որուն անդամակցեցան անխըտիր բոլոր Կիւրինցիները եւ Կիւրինցու փեսաները:

Քսանեւհինգ անդամներով, Մասնաճիւղիս Վարչութիւնը ընտրուեցաւ հետեւեալներէն.— Պրնք. Սիմոն Մուղամեան՝ Ատենապետ, Աբրահամ Գրիգորեան՝ Ատենադպիր, Կարապետ Մուղամեան՝ Գանձապահ:

Տիար Լեւոն Հեքիմեան միայն մէկ օր կրցաւ մնալ մեզի հետ. իսկ Տիար Յ. Սիրանոսեան շաբաթ մը մնալով այցելեց բոլոր հայրենակիցներուն անխտրաբար, զանոնք միացուց եւ համախմբեց Միութեան շուրջ: Պրն. Սիրանոսեանի անխոնջ ջանքերը շատ գնահատելի են:

Վարչութիւնս իր նախնական աշխատանքին սկսած է, յառաջիկային կը տեղեկագրենք նաեւ անդամներու լիակատար ցանկը:

ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ ԲԱՐԻԶԻ ՄԷՋ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

ԲԱՐԻԶ.— Մայիս 8ին Բարիզ եւ շրջակայքը դանուող Կիւրինցիները ունեցած են հայրենակցական հաւաքոյթ – երեկոյթ մը հովանաւորութեամբ ու նախագահութեամբ Պրն. Վարդան Գարաեանի: Երեկոյթին նպատակն է եղած ի մի հաւաքել բոլոր Կիւրինցիները եւ անոնց մէջ վառ պահել հայրենասիրական զգացումներն ու յարաբերութիւնները: Մտադրած են Հայրենակցական Միութեան մասնաճիւղ մը հիմնել Բարիզի մէջ:

Կը գնահատենք Պրն. Վարդան Գարաեանի ժրաջան գործունէութիւնը:

ԿԻԻՐԻՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կ. Հ. Միութեան Կեդր. Վարչութեան ջանքերով վերակազմուած է Պոստոնի մէջ, Կիւրինի Երիտասարդաց Միութիւնը, այս անգամ երկսեռ անդամներով: Վարչութեան քարտուղար՝ Օր. Կատարինէ Զուլճեան իր Յուլիս 22 թիւ նամակով մեզի կուտայ մանրամասնութիւններ իրենց կազմութեան եւ նպատակի շուրջ:

Միութեան նպատակն է, գործակցիլ Կ. Հ. Միութեան Պոստոնի մասնաճիւղին հետ եւ այլեւայլ ձեռնարկներով օգտակար ըլլալ անոր:

Միութեան երկսեռ անդամներու թիւը կը հասնի 16 ի: Տարեկան անդամավճարն է երկու տոլար:

Վարչութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալներէ, Պրն. Երուանդ Զէյթունցեան՝ Ատենապետ, Օր. Արմենուհի Նարեկեան՝ Փոխ Ատենապետ, Օր. Կատարինէ Զուլճեան՝ Քարտուղար, Օր. Գայիեանէ Պոզքուրտեան՝ Գանձապահ, Օր. Արմենուհի Մակարեան, Օր. Մարօ Կոստիկեան եւ Պրն. Յարութիւն Զուլճեան՝ Խորհրդականներ:

Կը շնորհաւորենք Երիտասարդաց Միութեան վարչութիւնը եւ անդամները ու կը թելադրենք որ Կ. Հ. Միութեան Պոս-

տոնի Մասնաճիւղին օժանդակ մարմին մը ըլլալով մէկտեղ, որդեգրեն իրենց միութեան համար հիմնական նպատակ մը իրենց կոչումին համապատասխանող:

Կիւրինոյ Երիտասարդաց Միութեան հիմնական եւ լաւագոյն նպատակը կարելի է ընել, օրինակ (Ա.) — Այլեւայլ միջոցներով սատարել Ամերիկահայ Կիւրինցի նոր սերունդը, լեզուով, ազգային պատմութեամբ, ծննդավայրի յիշատակներով ու բարքերով հայ պահել ու դաստիարակել ազգային ոգիով, վառ պահելու համար մայր հայրենիքի սէրը անոնց սրտին մէջ: Բ.) — Յարաբերութեան մէջ մտնել արտասահման գոյութիւն ունեցող Կիւրինցիներու Երիտասարդաց Միութիւններու հետ, եւ կամ մասնաճիւղեր ունենալ, առանձնապէս Կիւրինցի ուսանողներու դպրոցական պէտքերը հայթայթելու եւ անոնց նիւթապէս թէ բարոյապէս օժանդակելու համար:

Այս պայմաններու տակ Կիւրինի Յուշ պատրաստ է աջակցիլ Երիտասարդաց Միութեան ու օգտակար ըլլալ իր միջոցներու ներած չափովը:

Յուսով ենք թէ, մեր թելադրանքը գործնական եւ նպատակայարմար գտնելով, Պոստոնի Կիւրնոյ Երիտասարդաց Միութեան վարչութիւնը ըստ այնմ առաջ կը տանի իր կազմակերպական աշխատանքը: Խ.

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՔԸՐ ՔԸՍԸՐԱՔ ԳԻՒՂԸ ԿԻՒՐԻՆՑԻՆԵՐ ԿԱՆ

Պուէնոս Այրէսէն Պրն. Եղիա Գաբրիէլեան իր Յունիս 10 թիւ նամակով խմբագրութեանս կ'իմացնէ հետեւեալը, իր հօր՝ Պրն. Թորոս Գաբրիէլեանի նամակէն քաղելով:

Կիւրինի մօտերը Քըր Քըսըրաք անուն քիւրտ գիւղին մէջ կան տասնեւհինգ անձերէ բաղկացած քանի մը Կիւրինցի հայ ընտանիքներ, որոնց մէջ են,— Թորոս Գաբրիէլեան՝ Էօրէնցի, Պետրոս Գաբրիէլեան եւ Պօղոս Զէյթունցեան, նաեւ Թէրճէն Մահլայէն Պէրպէր Թաթոենց Գրիգորին աղջիկը, որը ամուսնացած է Սեբաստացի Գրիգոր անուն անձի մը հետ: Այս աղջկան եղբայրը՝ Արսէնը (Մ. Նահանգներ) Ամերիկա ըլլալ կը կարծուի:

Վերեւ յիշուած անձերուն ազգական կամ ծանօթներ եթէ կան թող հաճին անոնց հետ թղթակցիլ Կեսարիոյ Առաջնորդարանի հասցէով.—

REV. BOURMAIAN
Eclisia Armeniene, Cesaria, Turkey

ՄԵՔՍԻՔՕԻ ԿԻՒՐԻՆՑԻՆԵՐԸ

Մեքսիքոյէն Պրն. Գրիգոր Գրիգորեան մեզ կը տեղեկացնէ թէ՝ Մեքսիքօ քաղաքը կը գտնուին հետեւեալ Կիւրինցիները.—

1.— Կարապետ Հեքիմեան (Հեքիմխանձեան), կինը եւ մէկ աղջիկ զաւակ՝ 2 տարեկան. մայրը՝ այրի Տիկ. Եուզաբեր Հեքիմեան. մօրաքոյրը՝ այրի Տիկ. Աղաւնի Ճամուղեան (Շուղուլցի ժամադործին կինը): = 5 անձ:

2.— Այրի Տիկ. Վարդանուշ Սիրանոսեան (ծնեալ Հեքիմեան) եւ զաւակը՝ Անդրանիկ Սիրանոսեան 18 տարեկան: = 2 անձ:

3.— Գրիգոր Գրիգորեան, կինը եւ երեք աղջիկ զաւակներ 10 – 7 – 1 տարեկան: = 5 անձ:

4.— Յովսէփ Պոզիկեան, կինը (Մեքսիքացի), զաւակները մէկ տղայ եւ մէկ աղջիկ: = 4 անձ:

Ընդհանուր թիւը, չորս ընտանիք 16 անձինք: Յառաջիկային նոր տեղեկութիւններ կը հաղորդեմ:

ՔՈՐՏՈՊԱՅԻ ԿԻՒՐԻՆՑԻՆԵՐԸ

Քորտոպայէն Պր. Խաչեր Գարամանեան կը տեղեկագրէ հետեւեալը.—

Արճէնթինի Քորտոպա քաղաքը գըտ-

նըւող Կիւրինցիներն են հետեւեալները, իրենց ընտանիքի անդամներու թիւերով:

Աբանեան Թորոս 50 տարեկան, կինը՝ եւ չափահաս զաւակները՝ Մարտիրոս 28 եւ Արշաւոյս 17 տարեկան: = 4 անձինք:

Գարամանեան Վաղինակ 38 տարեկան, կինը եւ փոքրիկներ՝ 6 անձինք:

Գարամանեան Խաչեր՝ 29 տարեկան, 1 անձ: Թորոսեան Եղիա՝ 30 տարեկան, 1 անձ: Լուսարարեան Մինաս՝ 48 տարեկան, կինը եւ փոքրիկներ՝ 5 անձինք: Ղրլաւեան Յովհաննէս, 32 տարեկան, կինը եւ մէկ զաւակ՝ 3 անձինք: Ճըզըլեան Գրիգոր՝ 29 տարեկան, 1 անձ: Մավիսագալեան Խորէն՝ 32 տարեկան, կինը եւ փոքրիկներ՝ 4 անձինք: Մավիսագալեան Արմենուհի՝ 42 տարեկան, 1 անձ: Մավիսագալեան Հայկանուշ, ամուսնացած Քէսապցու հետ: Ժամկոչեան Սրբուհի, ամուսնացած Լաթաքիացու հետ:

Ընդամէնը 28 անձինք:

Քորտոպայի Կիւրինցիները կազմած են Կիւրինի Հայրենակցական Միութիւն մը նպատակ ունենալով,— նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս օգտակար ըլլալ դաղութի Կիւրինցիներուն: Առայժմ անդամներու թիւն է տասներկու:

ooo

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ՎԵՐԱՊՐՈՂՆԵՐ

Աքսորէն վերապրող եւ Կիւրինի մօտերը՝ Քրր Քրսըրաք քիւրտ գիւղը ապաստանած 15 անձերէ բաղկացող քանի մը հայ Կիւրինցի ընտանիքները կը պատրաստուին մեկնիլ Հալէպ: Տրուած տեղեկութեանց նայելով անոնց վիճակը շատ խեղճ է ու կը կարօտին նիւթական անմիջական օգնութեան:

Սոյն պարագան Կ. Հ. Միութեան Կեդր. Վարչութեան, ինչպէս նաեւ Հալէպի մասնաճիւղի վարչութեան ուշադրութեան կը յանձնենք:

ooo

ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Վիճակագրական տեղեկութիւն տրւող մեր յարգելի թղթակիցներէն պիտի խնդրէինք, որ հետեւեալ հարցումներու կարգով, կարելի եղածին չափ մանրամասին, գրել նկատի ունենան:

1.— Կիւրինցիները ո՞ր թուականին բնակութիւն հաստատած են պատկան քաղաքին կամ դաղութին մէջ եւ ո՞ւրկէ դաղթած են:

2.— Քանի՞ ընտանիք, ընտանիքի անդամներու թիւը, անուանացանկին մէջ մանրամասն յիշել, անունը, հօր անունը, տարիքը, սեռը, արհեստ կամ զբաղումը եւ նամակի հասցէ:

3.— Պատկան տէրութեան հպատակ քաղաքացի ե՞ն թէ ոչ:

4.— Կիւրինցիներու առեւտրական եւ առողջական վիճակը:

5.— Քանի՞ ուսանող ունին եւ ինչ դասընթացք: Մայրենի լեզուի դաստիարակութիւն կ՚ստանան եւ ի՞նչ միջոցներով:

6.— Կիւրինի Հայրկց. Միութեան մասնաճիւղ ունի՞ն: Քանի անդամ եւ ի՞նչ գործունէութիւն ունին: Կեդրոնի հետ յարաբերութեան մէ՞ջ են:

7.— Ամէն չափահաս Կիւրինցի «Կիւրինի Յուշ» կ՚ստանա՞յ:

Այս հարցումներէն դուրս եթէ կան կարեւոր տեղեկութիւններ՝ խմբագրութեան հաճին տալ:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

ԾՆՈՒՆԴ

ՖՐԷԶՆՕ, Քալիֆ.— Տէր եւ Տիկ. Պետրոս Մբխճեան, 1932. Մարտ 25 ին, աղջիկ զաւակ մ՚ունեցան, Անահիտ:

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻԱ, Բա.— Տէր եւ Տիկ. Տէօվլէթեան մանչ զաւակով մը բախտաւորուեցան: Տիկ. Աշխէն Տէօվլէթեան Կիւրինցի ծանօթ Համբար Մակարեանի աղջիկն է:

ՊԷՅՐՈՒԹ.— Տէր եւ Տիկ. Տիգրան Մավիսագալեան մանչ զաւակ մ՚ունեցած են (1932 Յուլիս):

ՆՇԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱ, (Պիլանքօրթ – Բարիզ).— Պրն. Վահան Պուլտուքեան եւ Օր. Աննիկ Քիւրքճեան (Սամսոնցի) նշանուած են 1932 Ապրիլ 24 ին:

ՊԷՅՐՈՒԹ.— Օր. Արաքս Վ. Վարդապետեան եւ Պրն. Արամ Կ. Աֆարեան նշանուած 1932 Յուլիս 23 ին:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Պրն. Տատուր Տատուրեան (Նիւ Եորք) եւ Օր. Էլիզ Սալիպեան (Ատանացի) ամուսնացած Պէյրութի մէջ, 1932 Յունիս 6 ին: Տէր եւ Տիկին Տատուր Տատուրեան Նիւ Եորք ժամանած են Յուլիս 22 ին, եւ հաստատուած Պրուքլին, Ն. Ե.

ՆԻԻ ԵՈՐՔ.— Պրն. Գեղամ Արեւեան (Պոսթոն) եւ Օր. Խնկաբեր Խրբիտեան ամուսնացած 1932 Յուլիս 3 ին:

ՊՈՍՏՈՆ.— Պրն. Թադէոս Մալխասեան եւ Օր. Զարուհի Զուլճեան ամուսնացած 1932 Յուլիս 30-ին:

ՆԷՇՎԷ, Ն. Հ.— Պրն. Յակոբ Մուղանեան եւ Օր. Աբշալոյս Քերվենճեան ամուսնացած 1932 Օգոստոս 14 ին: Մեր շնորհաւորութիւնները:

ՄԱՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Հ. Միութեան Յունաստանի Մասնաճիւղի վարչութիւնը մեղի կ'իմացնէ.

ԱԹԷՆՔ, Յունաստան.— 1931 Սեպտ. 13 ին մեռած է Օր. Սիրանուշ Ճէմճէմեան իր ծաղիկ հասակին մէջ, ոտքին վրայ ստացած վէրքի մը թունաւորումով: Մեր ցաւակցութիւնները:

ՃՇԴՈՒՄ ԵՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄ

Բիտլիէն (Քալիֆ.) Տիկին Լ. Շահպաղեան կը տեղեկացնէ հետեւեալը.—

Կիւրինի Յուշ Թիւ 4-ի մէջ Տեղեկութիւններ Ֆրէզնոյէն յօդուածին մէջ էջ 131 երկրորդ սիւնակի մէջ յիշուած «Այս տարուան շրջանին ունեցած ենք երեք մահեր» պիտի ըլլայ.— Այս տասը տարուայ շրջանին, եւ պէտք է յիշուի նաեւ մահը Խաթուն Փարթալլուեանի, քոյրը Տիկին Հայկուհի Թերճանեանի:

Նոյն յօդուածին մէջ էջ 131 Ա. սիւնակ Կիւրինցու փեսաներու ցանկին մէջ պէտք է յիշուի նաեւ Տիգրան Աթանասեան, (կինը՝ Վարդանուշ Գարասարոեան), եւ Գասպար Տօգուզլեան (կինը՝ Արմենուհի Փարթալլուեան):

Գաղութիս Կիւրինցիներէն Տիկ. Նազելի Հէնրէհէն՝ քոյրը Պրն. Գալուստ Կալօեանի, թէեւ ամուսնացած է օտարականի հետ եւ կը մնայ Օքլէնտ, շրջանակէս հեռու, սակայն ամենայն սիրով իր մասնակցութիւնը բերաւ Կ. Հ. Միութեան տեղւոյս մասնաճիւղին եւ քանիցս ներկայ ըլլալով հաւաքոյթներուն օգտակար հանդիսացաւ:

ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԱԾՆԵՐ

ՆՈՐ ԱԶԱՏՈՒԱԾ

Հալէպէն Պրն. Սարգիս Փիրանեան մեզի կը գրէ:— «Բնիկ Կիւրինցի եմ. հօրս անունը Միհրան (առխաղ Միհրան կը կոչէին), մայրս՝ Վարդանուշ: Գաղթականութեան ժամանակ մեր կեանքը ազատելու համար, մօրս հետ ապաստանած էինք Ուրֆայի մօտ գիւղ մը Քիւրտ ընտանիքի մը քով: Յուլիս ամսոյ (1932) սկիզբները ես առանձինս հրաշքով Հալէպ հասայ ու ազատուեցայ: Հոս տեղ հայրենակիցներ գտնելով, ազգականներուս մասին հետաքրքրուեցայ: «Կիւրինի Յուշ»ի Թիւ 1-ին մէջ հօրեղբօրս որդին Պրն. Մկրտիչ Փիրանեանի Ամերիկա գտնուիլը իմացայ: Կը փափաքիմ իր հասցէն ունենալ: Շնորհակալութիւններով,

ՍԱՐԳԻՍ ՓԻՐԱՆԵԱՆ

●

ԵՐԿՈՒ ԿԻԻՐԻՆՑԻՆԵՐ ԵՒՍ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԱԾ

«Հայրենիք» օրաթերթի Օգոստ. 13 Թիւին մէջ կը կարդանք.—

«Յուսաբեր»ի Մուսուլի թղթակիցը Յուլիս 1 թուականով կը գրէ.—

Եղիպտոսի Կարմիր Խաչի ցոյց տուած աջակցութեան շնորհիւ, կարելի եղաւ գերութենէ ազատել մեր զժբախտ ազգակիցներէն երկու հոգի եւս, Կիւրինցի երկու եղբայրներ: Թէեւ հայերէն բնաւ չեն գիտեր, (քրտախօս են երկուքն ալ) սակայն անկախաբար պահած են իրենց ազգային զգացումը: Երկուքն ալ զետեղուած են նորակառոյց հայ գիւղին մէջ:

ԾՆԹ. ԽՄԲ.— Հայ Կարմիր Խաչի վարչութենէն պիտի խնդրէինք, որ նոր ազատագրուած եւ Մուսուլ գտնուող սոյն երկու Կիւրինցիներու ինքնութեան մասին մանրամասն տեղեկութիւններ տալ հանին խմբագրութեանս:

●

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

ՆԻԻ ԵՈՐՔ.— Տիկ. Սիրվարդ Թորոսեան կը փնտռէ իր եղբայրը Կարապետ Մոզեան. հօր անունը՝ Գալուստ (Սեբաստացի), մայրը՝ Հռիփսիմէ (Կիւրինցի): Կարապետ 14 տարեկան էր երբ Կիւրինէն դաղթական ելանք. Տէր Զօրի կողմերը քրշուած էր, բայց իմացանք որ Մուսուլի կողմերը

տարուած է։ Հիմա 30—32 տարիքին մէջ, թուխ դիմագծով և մկլահատակ երիտասարդ մ'ըլլալու է, տեղեկութիւն ունեցողները խնդ հաճին իմացնել Կիւրինի Ցուշին։

ՄԱՐՍԻՁ, Ֆրանսա.— Գուրգէն Տիւտիքճեան, տարագրութեան չրջանին անհետացաւ մանուկ մ'ըլլալով, կորսնցուցած է իր ծնողքն ու ազգականները։ Ուրիչներէն իմացած է թէ Ամերիկա ազգականներ ունի, ուստի կը փափաքի անոնցմէ լուր ունենալ։

ՓՈՐՏՈՊԱՆ, (Ափրէնթին) Հաւ. Ամերիկա.— Տիկին Արմենուհի Մալխասպեանի (առաջին ամուսինը Ցովհ. Խըրոյեան) կը փնտռէ իր զաւակը Հրանդ Խըրոյեանը, պատերազմեան չրջանին կորսուած։

ՖԻԼԱԴԵԼՖԻԱ, Փալիֆորնիա.— Կիւրինցի Տիկ. Վարդանուշ Ճինկէնկեան՝ այժմ Աթանասեան կը փնտռէ իր մեծ եղբայրը, Վարդավար (Դէմպէր կը կոչուէր) Գարահիսարեան, հօրը անունը Ցովհաննէս Գարահիսարեան, մայրը՝ Մարիամ (Մայամ տալա)։ Վարդավար, 1914 ին Առաբատար կը գրուեր նաւի եղեր։

* * *

Կը փնտռեմ Հօրաքոյրս՝ Տիկ. Սրբուհի Մալճեան, հօրը անունը Գրիգոր, մայրը՝ Թուրվանտա, եղբայրը՝ Համբարձում Ժամկոչեան։ Իմացած էի Սուրիոյ Համա քաղաքին մօտերը յոյն պիւղի մը մէջ ըլլալը, ուր իր ազջիկը, Արմենուհին, ընդհանուր պատերազմի ժամանակ ամուսնացած էր եւ հոն մնացած էին միասին։ Սակայն, պժբաղդաբար ոչ հասցէնին եւ ոչ ալ պիւղին անունը կրցած եմ ճշդել։

Կը խնդրեմ Սուրիա գտնուող մեր Կիւրինցի հայրենակիցներէն, որ յիշեալին ուր ըլլալը եւ հասցէն ստուգելով Կիւրինի Ցուշի միջոցաւ հաճին ինձի տեղեկացնել։ Մնամ երախտագիտութեամբ,

Աքէնի ԱՂԱՍՈՒՀԻ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Ա Զ Դ

Մեր կամքէն անկախ պատճառներով պարտաւորուեցանք 5 եւ 6 թիւերը միացած հրատարակել։ Յաջորդ թիւը լոյս կը տեսնէ նոր տարիէն վերջ։

ԲԱԺՆԵԳԻՆԻ ՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐ

ՄԷԿ ՏԱՐՈՒԱՆ «ԿԻԻՐԻՆԻ ՅՈՒՇ» ԿՐ ՆՈՒԻՐԵՆ

Միլվօքի, Վիս.— Տիար Ե. Ժամկոչեան, Պրն. Մխաք Ներսէսեանի՝ Սկնէ Լուիզ, Միսուրի, Օր. Վ. Ժամկոչեանի՝ Էն Արպըր, Միչ., Օր. Ազատուհի Ժամկոչեանի՝ Ափլնք, Ցունաստան, Պրն. Զաքմագճեանի՝ Տիքրոյթ, Միչ.։

Տիքրոյթ, Միչ.— Պրն. Սարգիս Տէր Աբրահամեան, Պրն. կարապետ Եապուպեանի՝ Հալէպ, Պրն. Ճան Վքրանեանի՝ Տիքրոյթ, Միչ., Պրն. Վահան Տաքէսեանի՝ Տիրրպօրն, Միչ., եւ Պրն. Զաբեհ Թաչեանի՝ Ամման, Անգլ–Յորդանան։

●

«ԿԻԻՐԻՆԻ ՅՈՒՇ»Ի ՆՈՒԻՐԱՏՈՒ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԸ

(Փոխառեալ Ստացագրի)

Շնորհակալութեամբ առացած ենք Պուէնոս Այրէսի Կ. Հ. Միութեան Վարչութենէն 25 տոլարի մխիթարական դումար մը իրը նուէր։ Մեծապէս կը գնահատենք Պուէնոս Այրէսի մեր հայրենակիցներուն ազնիւ պղացումները։

Հալէպէն, Տնարք Ղեւոնդ Խաչատեան 4 տոլար, Արմենակ Պահատուրեան 3, Սեբոպ Պաղտասարեան 3։ Պրնք. Սամուէլ Գայնաքեան, Յովսէփ Կարապետեան, Մանուէլ Բիւրեղեան, Ցարութիւն Զաքարեան, Վազաբշակ Խաչատեան, Մկրտիչ Փրտանեան, Ցովհաննէս Կիւրեղեան, Մինաս Միւրտումեան, Մուշեղ Թէքեճեան, Ներսէս Ներսէսեան, Կարապետ Եապուպեան, Նշոբէս Զերչեան, եւ Օր. Օլկա Խանդէթեան 1–ական տոլար։ Պրն. Սիրական Եապուպեանի միջոցաւ առացած ենք ընդամէնը՝ 23 տոլար։

Նիւ Եորքէն.— Պրնք. Արամայիս Մ. Գոչունեան, Միւրտն Փրտանեան, կարապետ Թորոսեան, Տիրան Գարաեան, Ցարութիւն Թորոսեան, Միհրան Շերբրեան, Տիկ. Թրուանտա Էքիճեան, եւ Տիկ. Դարբինեան 1–ական տոլար։ Գումար 8 տոլար։

Պոստոն եւ Շրջակայքէն.— Պրն. Վահրամ Վարդապետեան 2 տոլար։ Պրնք. Ցարութիւն Տաւուրեան, Գարեգին Մակարեան, Կարօ Գասպարեան եւ Տիկ. Ազատենի Տօտոգեան 1–ական տոլար։ Գումար 6 տոլար։

Ջանագան Վայրերէ.— Պրն. Ցովհաննէս Գալճեան՝ Պրաքիրն, Մէսս. 2 տոլար։ Պրնք. Ար-

բահամ Գրիգորեան՝ Բիւմոնա, Վա·, Վարպետ Ներսէհեան եւ Լեւոն Ինճէհեան՝ Նէվիլ, Ն· Ջ·, Պետրոս Բոյաճեան՝ Բրօմֆիլտ, Թ· Ժամհոլեան՝ Միլվոքի, Վիս·, Սարգիս Տէր Ներսէսեան՝ Տիթրոյթ, Միչ·, Տիգրան Պէշիկօթլեան եւ Յարութիւն Տօնիկեան՝ Բէյրրոն, Ն· Ա·, Տիկ· Պէշեան՝ Զիքակօ, Պրն· Վահան Պալըճեան՝ Ֆրեզնօ, եւ Տաքթ· Լեւոն Մուղալեան՝ Զիքակօ, 1–ական տոլար: Գումար 13 տոլար:

Ուիք Նուիրատու բաժնեգիրներէ՝	8·00
Պուհնա Ալբէկեան՝	25·00
Հալէպէն՝	23·00
Նիւ Եորքէն՝	8·00
Պոստան եւ Շրջակայքէն՝	6·00
Զանազան վայրերէ	13·00
	83·00
Նախորդ գումար՝	234·35
Ընդհանուր գումար՝	8317·35

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԴ ՎՃԱՐԱ՞Ծ ԵՍ

Կիւրինի Յուշի բաժանորդագինդ վճարա՞ծ ես: Ակռօր իսկ կատարէ պարտականութիւնդ եւ սատարէ անոր զարգացման:

ՀԱՍՑԷԻ ԻՄԱՑՈՒՄ

Հասցէի փոփոխութեան պատճառաւ մեր նախորդ թիւէն մաս մը թերթեր եա վերադարձուած են: Ոմանց նոր հասցէն ճշդելով կրկին ղրկուեցաւ: Ակռօրէն ուշացող աշխատանք, գործարութիւն եւ ծախք չունենալու համար, պիտի փափաքէինք, որ անոնք՝ որոնք իրենց հասցէն կը փոխեն հաճին ժամանակին իմացնել մեզի:

ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Բոլոր հայրենակցական, վերաշինական կամ ուսումնասիրաց միութիւններու պատասխանատուները կը խնդրուի, որ իրենց հրատարակութիւնը եզող պարբերաթերթ, գիրք կամ տեղեկագիր, մէյ մէկ օրինակ հաճին ղրկել Ամերիկայի Հայ Ուսանողաց Միութեան Նիւ Եորքի Գրադարանին, տեղեակ պահելու համար մեզ իրենց գործունէութիւններուն, ի հարկին ընդօրինակելու համար իրենց ընթացքը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Մեր այս թիւին կազքը պարզարող Խոլէն Եպսկ· Դիմաքեանի մեծադիր նկարը ստացած ենք Կ· Հ· Միութեան Յունաստանի մասնաճիւղի վարչութենէն: Իսկ քանանելու, կենսականելու իմ բանկարը Հալէպէն Պրն· Սիրական Եպոսպեանը ուղարկած է մեզ, մեր կոչին ի պատասխան: Պրն· Եպոսպեան Կիւրինի Տէր Սահակ քհ· Եպոսպեանի թոռն է եւ Կիւրինի Յուշի տարածման նուիրուող Լոանզոն մէկ աշխատակիցը:

Մեր մասնաւոր շնորհակալութիւնը:

ԽՄԲ·

ԱՇԴՈՒՄ

Թիւ 4 «Կիւրինի Յուշ կը նուիրենք» սխալմամբ մէջ եզոց, Բիայի, Քալիֆ·, Տիկ· Ելիզա Յակոբեան՝ Ազազարեանի պէտք է ըլլայ Ազարիանի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԱՐՏԱՆ», *Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական հանդես:* Հասցէ·—
Galata, Kurekjiler Sokak No. 8, Istanbul, Turkey.

«ՎԱՍՏԱԿ», *Առեւտրական Պարբերաթերթ:* Հասցէ՝
B. P. 393 Yeni-Gami, Istanbul, Turkey.

«ՎՏԱՆԳ», *Կրթական Ամսաթերթ:* Հասցէ·—
819 Mamtoba Avenue, So. Milwaukee, Wis.

«ՆՈՐ ԹՕՐԱՔՑԱՆ», *Պաշտօնաթերթ Թամարգալի Միացեալ Ընկերութեան:* Հասցէ·—
P. O. Box 169, Racine, Wis. (U. S. A.)

«ԱՒԵՏԻԲԵՐ», *Պաշտօնաթերթ Ամերիկան, Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանին Տանն Կիլիկիոյ:*—
Patriarcat Armenien Catholique, Beyrouth, Syrie.

«ՀԱՍԿ», *ամսաթերթ, պաշտօնական Հրատարակութիւն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան:* Հասցէ·—
Hask, Revue Mensuelle Armenienne
Catholicossat Armenien
Antelias, Rep. Libanaise.

«THE ARMENIAN STUDENT», *Ամերիկայի Ուսանողական Միութեան պաշտօնաթերթը,* Անգլիերէն Ամսաթերթ: Հասցէ·—
11 West 42nd Street, New York City

«ԱՐԴԵՆՈՍ», *Պաշտօնաթերթ Զամթերքի Նպաստամատոյց Ընկերութեան:* Հասցէ·—
Chomaklou Releif Society, % Y. Hatoonian,
230 - 5th Avenue, New York City.

ԿՈՉՆԱԿ ՏՊԱՐԱՆ
42 E. 23rd Street, New York